

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
PEDAGOGIJAS, PSIHOLOGIJAS UN MĀKSLAS FAKULTĀTE
SKOLOTĀJU IZGLĪTĪBAS NODAĻA

**RELIGIŠKO SIMBOLU UN PAMATPRIEKŠSTATU
APGUVE VIDUSSKOLĀ**

DIPLOMDARBS

Autore: Valērija Frolovičeva

Studenta apliecības Nr.: vf09004

Darba vadītājs: Dr.sc.admin. Andrejs Mūrnieks

RĪGA 2020

ANOTĀCIJA

Bakalaura darba tēma ir „Reliģisko simbolu un pamatpriekšstatu apguve vidusskolā”. Darba mērķis ir aktualizēt reliģisko simbolu un pamatpriekšstatu apgūšanas nepieciešamību vidusskolas izglītības saturā.

Mūsdienu sabiedrība ir izteikti multikulturāla, tādēļ kultūrizglītības uzdevums ir ne tikai kultūras mantojuma saglabāšana, bet arī veiksmīga starpkultūru dialoga veicināšana.

Viens no svarīgākajiem kultūras elementiem ir reliģija, kas ievērojami ietekmē cilvēku domāšanas un uzvedība modeļus, caurvij dažādas kultūras mantojuma un jaunrades izpausmes formas – mākslu, literatūru, filosofiju, kino u.c.

Atbilstoši mūsdienu izglītības pamatnostādņem, tika izveidots mācību materiāls un tā apgūšanas paņēmieni kopums. Pētījumā tika pierādīts, ka, iepazīstot reliģiju simbolus un pamatpriekšstatus, iespējams izraisīt skolēnos interesi par reliģijām, tās salīdzinot, vērtējot un pētot to ietekmi uz sabiedrību un kultūru.

Atslēgvārdi: kultūra, izglītība, reliģija, multikulturālisms, mantojums.

ABSTRACT

The aim of the bachelor's paper „Acquiring Religious Symbols and Basic Ideas Knowledge for Secondary School” is – to show importance of the need of learning religious symbols and basic ideas in the secondary educational stage.

Today's society is highly multicultural, so the task of cultural education is not only to preserve cultural heritage, but also to promote successful intercultural dialogue.

One of the most important elements of culture is religion, which significantly influences the patterns of human thinking and behavior, permeates various forms of cultural heritage and creative expression – art, literature, philosophy, cinematic art, etc.

The teaching material and its acquisition method were compiled according to the modern educational guidelines. The method puts forward a hypothesis that by getting acquainted with the symbols and basic ideas of religions, it is possible to acquire the initial knowledge in this field and develop the ability to apply it.

Keywords: culture, education, religion, multiculturalism, heritage.

SATURS

IEVADS.....	6
1. RELIĢIJA KULTŪRAS IZPRATNES KONTEKSTĀ.....	9
1.1. Reliģijas izpratnes nozīme kultūras mantojuma apgūvē	9
1.2. Reliģiju izpratne kā mūsdienu starpkultūru dialoga elements.....	12
2. RELIĢIJAS LOMA MŪSDIENU SKOLAS IZGLĪTĪBĀ	14
2.1. Reliģiskās kompetences aktualitāte projekta „Kompetenču pieeja mācību saturā” kontekstā.....	14
2.2. Reliģiskās izglītības veidi.....	17
2.3. Ieskats reliģiskās izglītības problemātikā vispārizglītojošās skolās.....	19
3. SAKRĀLO SIMBOLU UN RELIĢISKO PAMATPRIEKŠSTATU APGUVES MĀCĪBU LĪDZEKĻU KOPUMA IZSTRĀDE UN APROBĀCIJA	22
3.1. Metodiskās pieejas apraksts un pamatojums	22
3.2. Uzdevumu kopuma apraksts.....	23
3.3. Diagnosticējošās anketēšanas rezultāti.....	25
3.4. Metodiskās pieejas un uzdevumu kopuma aprobācija un tās rezultāti.....	25
NOBEIGUMS	31
PIELIKUMI.....	38
1. pielikums. Aptaujas veidlapa (Likerta skala)	38
2. pielikums. Diagnosticējošais tests	39
3. pielikums. Aptaujas rezultāti	40
4. pielikums. Diagnosticējošā testa rezultāti	42
5. pielikums. Aptaujas rezultāti (atgriezeniskā saite)	43
7. pielikums. Teksta materiāls apakštēmai <i>Svēto Rakstu reliģijas</i>	46
8. pielikums. Vizuālais materiāls apakštēmai <i>Svēto Rakstu reliģijas</i>	48
9. pielikums. Teksta materiāls apakštēmai <i>Monoteisma jēdziens</i>	50
10. pielikums. Vizuālais materiāls apakštēmai <i>Monoteisms jēdziena</i>	52
11. pielikums. Teksta materiāls apakštēmai <i>Sakrālās celtnes – Dieva svētnīcas</i>	53
12. pielikums. Vizuālais materiāls apakštēmai <i>Sakrālās celtnes – Dieva svētnīcas</i>	55
13. pielikums. Teksta materiāls apakštēmai <i>Eksistenciālie jautājumi</i>	57
14. pielikums. Vizuālais materiāls apakštēmai <i>Eksistenciālie jautājumi</i>	60
15. pielikums. Vizuālā materiāla piemērs uzdevumam <i>Simbolu atpazīšana vingrinājums</i>	62
16. pielikums. Uzdevuma <i>jēdzienu karte</i> piemērs.....	63

17. pielikums. Darba lapa <i>pārskata tabula</i>	64
18. pielikums. Skolēnu darbu piemēri. Uzdevums <i>pārskata tabula</i>	65
19. pielikums. Izmantoto attēlu saraksts.....	71

IEVADS

21. gadsimta sabiedrība tiek raksturota kā izteikti multikulturāla. (Dirba, 2006: 4) Tas nozīmē, ka vienā teritorijā var pastāvēt vairākas tautas un kopienas ar sev raksturīgām īpatnībām – noteiktu nacionālās un etniskās piederības izjūtu, reliģisko piederību, ģimenes modeli, vērtību un pasaules uzskatu sistēmu u.c. Līdz ar to, starpkultūru dialogs kļūst par vienu no svarīgākajiem aspektiem, lai sekmētu socializēšanās procesu un cilvēki izprastu sabiedrību, kurā dzīvo. Šis process paredz atvērtību un vēlmi iepazīt citas kultūras – apzināt pasaules uzskatu dažādību un atšķirīgus realitātes redzējumus. Tādējādi viens no mūsdienu sabiedrības uzdevumiem būtu mazināt skatījumu uz pasauli no etnocentrisma perspektīvas, pieņemot tikai savas tautas kultūru un noraidot vai ignorējot no savas kultūras atšķirīgo.

Lai veiksmīgi veicinātu starpkultūru dialogu, saskaņā ar Eiropas 21. gadsimta mūžizglītības pamatnostādņem, kā viena no pamatkompetencēm tika noteikta „Kultūras izpratne un izpausme”, kuras attīstība būtu īstenojama izglītības procesā. (2006/962/EC) Šī pamatkompetence ietver ne tikai kultūras mantojuma saglabāšanu, bet arī cilvēka aktīvu iesaisti kultūras procesos, to vadīšanu un jaunradi, kā arī ikviena cilvēka personisko pilnveidošanos un sociālo iekļaušanos sabiedrībā tādā līmenī, kā to prasa mūsdienu situācija.

Cilvēks nepārtraukti vēro, analizē un vērtē apkārt notiekošos procesus, un visbiežāk neapzināti modelē savu rīcību atbilstoši kultūras tradīcijā pieņemtajiem ētikas, estētikas un loģikas pamatpieņēmumiem. Amerikāņu politologs un civilizāciju sadursmes koncepcijas izstrādātājs Semjuels Hatingtons (*Samuel Phillips Huntington*) grāmatā „Civilizāciju sadursme” ir rakstījis sekojoši: „Cilvēki sevi definē ar izcelšanās, reliģijas, valodas, vēstures, vērtību, paražu un institūciju terminiem. Viņi identificē sevi ar kultūras grupām: ciltīm, etniskajām grupām, reliģiskajām kopienām, nācijām un augstākā līmenī – ar civilizācijām.” (Hatingtons, 2013: 19)

Kultūru var uzskatīt par vairāku, cilvēku intelektuālās un garīgās darbības, elementu sintēzes rezultātu, kuru cilvēce apkopo un klasificē teorijās, tādās kā filozofija, reliģija, zinātne u.c., rezultātā piedāvājot dažādus pasaules izpratnes *rīkus* un orientierus. Viens no nozīmīgākajiem kultūras veidošanās elementiem ir reliģija. Tā ir klātesoša vēstures, mākslas, filozofijas un dažādu kultūras tradīciju veidošanās procesos. Līdz ar kultūras mantojuma saglabāšanu, notiek sava veida komunikācija starp cilvēkiem, laikmetiem un civilizācijām. Jaunajām paaudzēm būtu jāattīsta prasme apzināt šī mantojuma vērtību, uztvert tā vēstījumu, to saglabāt un nodot tālāk. Kā arī, izvērtējot reliģijas nozīmi mūsdienu starpkultūru dialoga kontekstā, tā aizvien turpina ietekmēt cilvēku domāšanas modeļu un vērtību sistēmu

veidošanos, uzvedības normas un saziņas procesus. Tā kā mūsdienu multikulturālā tehnoloģiju un globalizācijas laikmetā pasaules reliģijas iziet ārpus etniskajām un nacionālajām robežām, jebkurš cilvēks var saskarties ar reliģisko daudzveidību dažādās tās izpausmēs, piemēram, sastopoties ar citu reliģiju pārstāvjiem, migrācijas rezultātā, ceļojot, darba komandējumos utml. Ar reliģiju var sastapties arī dažādās kultūras izpausmes formās kā elitārās, tā arī masu kultūras līmenī – literatūrā, mākslā, kino, mūzikā u.c.

Apvienojot iepriekš minēto par reliģijas nozīmi kultūrā, **bakalaura darba mērķis** ir aktualizēt reliģisko simbolu un pamatpriekšstatu apgūšanas nepieciešamību vidējās izglītības posmā.

Hipotēze: Sistēmiska reliģisko simbolu un pamatpriekšstatu apguve veicina skolēnu izpratni par pasaules reliģiju dažādību.

Pētījuma uzdevumi, lai sasniegtu izvirzīto mērķi, ir:

1. Apzināt mūsdienu izglītības pamatnostādnes Eiropas un Latvijas Valsts izglītības satura dokumentos.
2. Izpētīt zinātniskās literatūras avotus par reliģijas nozīmi kultūrā.
3. Apzināt pētījumus par reliģiskās izglītības pieredzi vispārizglītojošās skolās.
4. Veikt skolēnu zināšanu diagnosticējošo testēšanu un aptauju.
5. Atlasīt tekstuālo un vizuālo materiālu uzdevumu izveidei.
6. Izveidot uzdevumu komplektu.
7. Aprobēt izveidoto mācību materiālu kopumu, analizēt rezultātus, izdarīt secinājumus.

Pētījuma metodes:

- Dokumentu izpēte.
- Literatūras izpēte.
- Anketēšana.
- Datu statistiskā apstrāde.
- Pedagoģiskā izmēģinājumdarbība.

Pirmajā nodaļā „Reliģija kultūras izpratnes kontekstā” bakalaura darba autore, balstoties uz zinātnisko literatūru par kultūras teorijām, sniedz pamatojumu, kādēļ kultūras izpratnes jomā būtu jāaktualizē reliģijas pamatpriekšstatu apguve. Šajā nodaļā ietilpst divas apakšnodaļas: „1.1. Reliģijas izpratnes nozīme kultūras mantojuma apgūvē” un „1.2. Reliģiju izpratne kā mūsdienu starpkultūru dialoga elements”.

Bakalaura darba otrajā nodaļā „Reliģijas nozīme mūsdienu izglītībā” autore sniedz pārskatu par aktualitātēm mūsdienu izglītības pamatnostādņēs, pievēršot īpašu uzmanību kultūras izpratnes jomai, sniedz pārskatu par dažādām reliģijas apguves pieejām un

problēmjaautājumiem, ar kuriem jāsaskaras pedagoģijā, diskutējot par reliģisko pamatpriekšstatu apguvi vispārējās izglītības mācību saturā. Šo nodaļu veido trīs apakšnodaļas: „2.1. Reliģiskās kompetences aktualitāte projekta „Kompetenču pieeja mācību saturā” kontekstā”, „2.2. Reliģiskās izglītības veidi” un “2.3. Ieskats reliģiskās izglītības problemātikā vispārizglītojošās skolās”.

Trešajā bakalaura darba nodaļā „Sakrālo simbolu un reliģisko pamatpriekšstatu apguves mācību līdzekļu kopuma izstrāde un aprobācija” autore sniedz izklāstu par veiktā pedagoģiskā pētījuma gaitu un rezultātiem. Tiek sniegts metodisko pieeju un uzdevumu kopuma apraksts un pamatojums, skolēnu diagnosticējošās zināšanu testēšanas un viedokļu aptaujas izklāsts, aprakstīta mācību procesa gaita un veikti secinājumi. Šo nodaļu veido četras apakšnodaļas: „3.1. Metodiskās pieejas apraksts un pamatojums”, „3.2. Uzdevumu kopuma apraksts”, „3.3. Diagnosticējošās anketēšanas rezultāti” un „3.4. Metodiskās pieejas un uzdevumu kopuma aprobācija un tās rezultāti”.

Sniedzot ieskatu reliģijas nozīmē kultūras izpratnes kontekstā, tika izmantotas atziņas no zinātniskās literatūras avotiem: psiholoģijas pētnieka Luidži Anolli (*Luigi Maria Anolli*) grāmatas „Kultūras psiholoģija” (*Psychology of Culture*), vēsturnieka un reliģiju pētnieka profesora Andreja Zubova (*Андрей Зубов*) grāmatām „Reliģiju vēstures lekcijas” (*Лекции по истории религий*) un „Aizvēsturiskās un nevēsturiskās reliģijas” (*Доисторические и внеисторические религии*) un kultūru pētnieka Gērta Hofstedes (*Geert Hofstede*) grāmatas „Kultūras ietekmes: salīdzinot dažādu valstu vērtības, uzvedību, institūcijas un organizācijas” (*Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*).

Pamatojums par reliģiskās izglītības aktualitāti galvenokārt tiek balstīts zinātniskās literatūras avotos: Latvijas Universitātes Teoloģijas fakultātes profesores Laimas Geikinas pētījums „Mācīties būt... un dzīvot kopā!”, Krievijas pedagoģijas doktora un Krievu kristīgās humanitārās akadēmijas profesora Fjodora Kozireva (*Федор Козырев*) zinātnisko un pedagoģisko rakstu krājums „Reliģija kā dāvana” (*Религии как дар*). Savukārt mācību stundās izmantotais mācību materiāls tika izveidots, apkopojot fragmentus no reliģiskajiem tekstiem: Tora, Talmuds, Bībele, Korāns un hadīti, to tulkojumiem un komentāriem krievu un angļu valodā, kā arī uzziņu literatūras un vārdnīcām.

1. RELIĢIJA KULTŪRAS IZPRATNES KONTEKSTĀ

Kultūra tā ir zīmju un simbolu sistēma, pateicoties kurai realitāte var tikt interpretēta, izmantojot stāstus, mītus, daiļliteratūru, gleznas, skulptūras, kino u.c. Kultūru var uztvert gan kā komunikāciju starp atsevišķiem cilvēkiem, gan arī kā komunikāciju starp paaudzēm un pat civilizācijām. Tā paredz uzkrāto zināšanu, pārlicību un prasmju nodošanu tālāk. Savukārt tiem, kuri pieņem šo mantojumu, ir jāspēj uztvert tā vērtību un atklāt vēstījumu. Kultūra ir kā garīga *bagāža* – zināšanu, vērtību, tradīciju un simbolu kopums, kas tiek pieņemts un nodots no paaudzes paaudzē. Šādi veidojas noteikti kultūras modeļi, kuri ietekmē katra cilvēka domāšanas veidu, uzvedību ikdienā un nosaka, kā tiek uztvertas un risinātas ikdienas problēmas. Cilvēki no dažādām kultūrām nonāk pie dažādiem secinājumiem un situāciju atrisinājumiem. Kā raksta psihologs L. Anoli: „Prāts ir viens, bet domāšanas veidi dažādi”. (Anoli, 2016: 210) Tieši šī iemesla dēļ, par vienu no galvenajiem mūsdienu sabiedrības uzdevumiem kļūst: sekmēt socializēšanos daudz kultūru vidē. Lai to īstenotu ir nepieciešama zināma izpratne par to, kur un kā citu domāšana atšķiras no mūsējās. (Hofstede, 2001: xv)

1.1. Reliģijas izpratnes nozīme kultūras mantojuma apgūvē

Sākotnēji latīņu valodas vārds *cultura* ietvēra zemes kopšanas nozīmi. Taču ar laiku tas attīstījās par daudzaptverošu jēdzienu, ietverot sevī cilvēka ideju *kopšanas* procesā radīto rezultātu – artefaktus, prasmju un zināšanu sistēmas (filozofiju, reliģiju, mākslu, zinātņi). Viens no pirmajiem kultūras teorētiķiem, kurš 19.gs. definēja kultūras jēdzienu, ir angļu izcelsmes antropologs Edvards Burnets Teilors (*Edward Burnet Tylor*). Viņa kultūras definīcija nosaka, ka kultūru veido zināšanas, uzskati, māksla, morāle, likumi, paražas, prasmes un ieradumi, ko cilvēks ir pieņēmis kā sabiedrības pastāvēšanas elementus. (Street, 1998)

Pēc savas dabas cilvēks ir zinātkārs un pastāvīgi atrodas jēgas meklējumos, lai izskaidrotu lietu un notikumu nozīmi, iemeslus un kopsakarības. Kultūras kontekstā šie nozīmju un kopsakarību meklējumi attīstās par vispārpieņemtu jēdzienu *tīklu*, kurš veidojas noteiktā cilvēku kopienā, konkrētā vēstures posmā. Šis *tīkls* skar visus dotās kopienas dzīves aspektus – sadzīves, sociālo, politisko u.c., izveidojot vienotu pārlicību, vērtību un tradīciju sistēmu. (Anoli, 2016: 225-226). Arī profesors A. Zubovs savos pētījumos pievēršas cilvēka mentālai jeb garīgai darbībai, uzskatot to par galveno stimulu un motivētāju citām cilvēka darbībām. Pētījumos par aizvēstures laikmeta kultūru A. Zubovs izvirza pieņēmumu, ka iesākumā sabiedrībā attīstījās garīgā kultūra – idejas un pārlicības, kas mudināja cilvēkus iekārtot vidi sev apkārt, kā arī izveidot simbolu sistēmu garīgās pasaules izpratnei. (Zubov,

2018: 97) Kā pamatojumu profesors ir apkopojis vairāku arheologu un pētnieku atzinumus par aizvēstures laikmeta artefaktiem – paleolīta laikmeta klinšu zīmējumiem, neolīta megalītiskajām celtnēm u.c., kas apliecina atklāto artefaktu izteikto kulta nozīmi. (Turpat, 172., 292. lpp.) Balstoties uz šiem atzinumiem, A. Zubovs apgalvo, ka reliģija un ticība vienmēr ir bijusi saistīta ar cilvēka garīgajām vajadzībām, meklējot atbildes uz eksistenciālajiem jautājumiem – kāds ir cilvēka dzīves mērķis; kas notiek pēc nāves utml. Tādēļ reliģiju un ticību var uzskatīt par vienu no kultūras pamatelementiem. (Turpat, 10., 19. lpp.)

Pakāpeniski dažādas sabiedrības centās arvien precīzāk definēt savus pieņēmumus par to, kas ir augstākais pārdabiskais spēks, un kāda ir cilvēka saikne ar to. Piemēram, sengrieķu filozofs Aristotelis (384.-322. p.m.ē.) traktātā „Metafizika” (*Methaphisica*) apraksta kādu *pirmcēloni* jeb *pirmkustinātāju*, kas ir patstāvīgs, nemainīgs, vienots un mūžīgs, un ir visu procesu cēlonis (Arist. Met. XII: 7, 8 1034a), un kas piešķir objektam būtību un formu. (Arist. Met. XII, 7, 7 1033b) Savukārt Senās Romas filozofs, valstsvīrs Cicerons (*Marcus Tullius Cicero*, 106.-43.g.p.m.ē.) traktātā „Par likumiem” (*De Legibus*) sniedz teorētiski filozofisko izklāstu par likumdošanas izveidi. Tās centrā esot likums, kuru nosaka dabā iemiesots augstākais saprāts – Dievs (lat. *deus*), kas ļauj cilvēkiem darīt to, kas ir atļauts, un aizliedz darīt aizliegto. Kā tikuma pamatu Cicerons nosaka pienākumu cienīt dievus (lat. *deorum cultus*) un ievērot *tīru* reliģiju (lat. *religio* – taisnīguma un morāla pienākuma izjūta), kas sniedz cilvēkam spējas nošķirt labo no ļaunā, saglabāt modrību, izvēlēties pareizo un noraidīt slikto. (Cic. Leg. I, 60)

Viduslaiku filozofs Sv. Akvīnas Toms (*Sanctus Thomas Aquinas*, 1225-1274) ietekmējās no Aristoteļa filozofiskajiem darbiem, apvienoja sengrieķu atziņas ar kristietības priekšstatiem. Viņš raksturo Dievu sekojoši: „Pasaule ir iespējama un saprotama tikai tad, ja tai ir pirmcēlonis – Dievs. Pasaules kārtība un cilvēku dažādās dzīves vērtības nav izskaidrojamas bez Dieva rīcības. Dievs ir pirmcēlonis, nemainīgs, mūžīgs, visspēcīgs, kaut kas tāds, kas pastāv pats par sevi, Visuma sakārtotājs.” (Klīve, 1996: 87) Tādā veidā Sv. Akvīnas Toms norāda, ka pasaules kārtība nav izprotama bez dievišķā klātbūtnes, un ka cilvēka dzīves vērtības ir pakārtotas dievišķajiem likumiem. Saskaņā ar kristietības priekšstatiem, līdz ar laicīgo pasauli pastāv arī dievišķā pasaule, kura cilvēku acīm taps redzama pēc pasterdianas¹. Tā sastāv no elles, kur mūžīgi paliks nosodītie grēcinieki, šķīstītavas – grēcinieku mītnes, kur tie tiek atpestīti no grēkiem, un paradīzes – mūžīgi svētlaimīgās mītnes. Šis reliģiskais pamatpriekšstats par pasaules un cilvēces likteni tika

¹ Pastardiena – diena, kad laicīgā pasaule ies bojā un notiks Dieva tiesa pār cilvēkiem.

atveidots viduslaiku dzejnieka un filozofa Dantes Aligjēri (*Dante Alighieri*, 1265-1321) poēmā „Dievišķā komēdija” (it. *Divina Commedia*). Poēma ir caurvīta ar simboliskām nozīmēm un Bībeles sižetiem, aptverot visu Visumu, no Elles līdz starojošai Paradīzei, aprakstot visus Visuma eksistences aspektus, sākot no pasaules radīšanas stāsta līdz pastardienai.

Reliģiskie sižeti parādījās arī vizuālajā mākslā. Jau agrīnajos viduslaikos par vienu no galvenajiem mākslinieku uzdevumu kļuva vizualizēt kristietības pamatidejas. Izvirzījās problēma – kā var attēlot dievišķo, un vai drīkst to darīt? Rezultātā par dievišķā atveidošanas tēlu kristietībā kļuva Jēzus Kristus un viņa dzīves ainas, kurās izpaudās viņa dievišķā izcelsme. (Kortunkova, 2017: 16) Renesanses laikmetā turpinājās dievišķā vizualizācijas meklējumi un tapa liels daudzums slaveno glezniecības un tēlniecības darbu ar Bībeles sižetiem. Piemēram, pēc Dantes „Dievišķā komēdijas” motīviem, renesanses mākslinieks Sandro Botičelli (*Sandro Botticelli*, 1445-1510) darbā „Elles karte” atainoja baisākos viduslaiku priekšstatus, ilustrējot Dantes aprakstītos elles lokus. Savukārt 15.gs. beigās Leonardo da Vinči (*Leonardo da Vinci*, 1452-1519) apgleznoja Milānas klostera *Santa Maria della Grazie* ēdamzāles sienu, radot slaveno darbu „Svētais vakarēdiens”. Šajā gleznojumā atveidota Jaunās Derības aina, kurā Jēzus Kristus saviem mācekļiem dala Svēto vakarēdienu. (Gombrich, 1997: 297) „Svētā vakarēdiena” ainas atveidošana kļuva par tradīciju katoļu baznīcu altārtelpu ierīkošanā, kas saglabājas arī mūsdienās.

Analizējot minētos piemērus, var apzināt reliģijas nozīmi kultūras mantojumā. Reliģija ir klātesoša kultūrā jau sākot no pirmajiem mākslas artefaktiem – klinšu zīmējumiem un megalītiem. Tā ietekmējusi arī filozofiskās domas attīstību un valstu pārvaldes sistēmu – likumdošanas principus. Kristīgās tradīcijas Bībeles ainas caurvij viduslaiku un renesanses laikmetu mākslu – literatūru, glezniecību, arhitektūru, literatūru u.c. Atsauces uz minētajiem un daudziem citiem slavenajiem artefaktiem un mākslas darbiem saglabājas arī mūsdienu kultūrvīdē gan masu, gan elitārajā kultūras slānī – kino, literatūrā, mākslā, mūzikā u.c. Piemēram, Leonardo da Vinči „Svētā vakarēdiena” re-interpretācijas laikmetīgās mākslas mākslinieku Endija Vorhola (*Andy Warhol*, 1986) un Franša Souza (*Francis Newton Souza*, 1990) darbos ar nosaukumu „Svētais vakarēdiens” (*The Last Supper*). Savukārt populārajā kultūrā amerikāņu rakstnieka Dena Brauna (*Dan Brown*) bestsellers² – „Da Vinči kods” (*The Da Vinci Code*, 2003) ar atsaucēm uz Leonardo da Vinči darbiem, tajā skaitā gleznu „Svētais vakarēdiens”, „Inferno” (*Inferno*, 2013) ar atsaucēm uz Dantes Aligjēri poēmu „Dievišķā

² *Bestseller* – “vislabāk pārdotais”. Attiecībā uz literatūru, tā ir grāmata, pēc kuras ir liels pieprasījums. Šādu grāmatu pieprasījumu veicina mārketinga, plašsaziņu līdzekļi, sociālie tīkli un atbilstība sabiedrības tendencēm noteiktajā laika periodā. (Danesi, 2017: 36)

komēdija” u.c. Lielu popularitāti ieguva arī Dena Brauna romānu ekranizācijas Rona Hovarda (*Ronald William Howard*) filmās „Da Vinči kods” (*The Da Vinci Code*, 2006) un „Inferno” (*Inferno*, 2016). (Cloete, 2016)

1.2. Reliģiju izpratne kā mūsdienu starpkultūru dialoga elements

21. gadsimts tiek raksturots kā globalizācijas un multikulturālisma laikmets. Sakarā ar aktīvu cilvēku migrāciju, aizvien biežāk vienā teritorijā cits citam blakus dzīvo cilvēki, kuri pārstāv atšķirīgas kultūras. Šis fenomens mazina strikti noteiktu kopienas identitātes apziņu, kas saistās ar etnocentrismu. Mūsdienās runa ir par sabiedrību, kurā līdzās eksistē vairākas kultūras ar tām raksturīgām iezīmēm, vērtībām, rituāliem, pārlicībām, valodu, saziņas un uzvedības īpatnībām – tas, kas tiek aizliegts vienā kultūrvidē, tiek atļauts citā utml. Kultūra piešķir *formu* jeb raksturu arī katra cilvēka emocionālajai kultūrai, ietekmējot to, kā cilvēks uztver, interpretē un vērtē notikumus. (Anolli, 2016: 255-267) G. Hofstedes šo cilvēka domāšanas un pasaules uztveres veidu sauc par *garīgo (mentālo) programmu (mental program)* jeb *prāta programmatūru (software of mind)*, kura izpaužas vērtībās, simbolos, varoņos un rituālos. Šī *programma* pārsvarā tiek mantota no vecākiem, tomēr to var apgūt arī dzīves laikā. (Hofstedes, 2001: 2-4)

Visbiežāk cilvēki neapzinās kultūras ietekmi uz savas personības veidošanos, jo kultūras garīgais aspekts ir kā neredzama vide – *caurspīdīga* realitāte, kurā dzīvojam un caur kuru skatāmies uz apkārtējo pasauli. Gluži kā zivs ūdenī, kura neapzinās, ka atrodas ūdenī, tā arī cilvēks lielākoties neapzinās, ka noskatās uz pasauli, ieņemot noteiktu pozīciju ar specifisku redzējumu. (Deardorff, 2012: 62) Pārsvarā, tikai nonākot kontaktā ar citām kultūrām, cilvēks sāk apzināties savu kultūru, identitāti, līdz ar to arī distanci un atšķirību no citām, piemēram, tas, kas ir vērtīgs vienā kultūrā, var būt pavisam mazsvarīgs citā vai arī tiek vērtēts savādāk utml. Šī dažādība ir izskaidrojama ar to, ka katrai kultūrai ir noteikts kopīgais mantojums un pieredze. Tādēļ saskarsmē ar citu kultūru pārstāvjiem, svarīgi ir atcerēties, ka jebkurā kultūrā pastāvošās morāles vērtējums nevar būt nedz pareizs, nedz nepareizs un vienas kultūras pieņemtās morāles normas nedrīkst vērtēt no citas kultūras skatupunkta. (Anolli, 2016: 322)

Kultūra ir neskaitāmu cilvēces pieredzes elementu kopums. Tos savās kultūras analīzes teorijās ir atveidojuši kultūras pētnieki G. Hofstedes, Fons Trompenārs (*Fons Trompenaars*) un Patriks Morāns (*Patrick R. Moran*). Piemēram, G. Hofstedes savā skatījumā uz kultūras struktūru piedāvā sīpola analogiju, nošķirot dažādus kultūras elementu slāņus. Viņš iedala kultūras elementus četrās dimensijās – simbolos, rituālos, vērtībās un varoņos. Darbībā jeb praksē (*practices*) šīs dimensijas kļūst redzamas ārējiem vērotājiem un tomēr to dziļāka

izpratne paliek zināma tikai iekšējiem kultūras dalībniekiem (*insiders*). (Hofstede, 2001: 10) Reizēm cilvēki domā par kādu kultūru, uztverot tikai vienu no šiem G. Hofstedes kultūras *sīpola* slāņiem, visbiežāk ārējo – redzamo. Vispārpieņemtā metafora, lai ilustrētu divas kultūras pamata dimensijas – redzamo un neredzamo kultūras izpausmi, ir aisberga metafora. Tā virsotne ataino redzamo kultūras daļu, savukārt neredzamā jeb *noklusētā* kultūras dimensija ir viss, kas atrodas *zem jūras virsmas*. Domājot par kultūru, cilvēki visbiežāk iedomājas *aisberga augstieni* – mākslu, arhitektūru, apģērbu, ēdienu u.c., bet tomēr lielākā daļa kultūras ir paslēpta, un sastāv no neredzamiem kultūras elementiem – vērtībām, tradīcijām, domāšanas modeļiem u.c., uz kuriem balstās redzamā, materiālā kultūra. Lai saprastu, ko mēs redzam, un veicinātu kultūras izpratni ir nepieciešams izzināt *aisberga dziļumu* un jāmēģina izprast tā ietekmi uz cilvēka *ārējo* darbību un rīcību cēloņiem. (Deardorff, 2012: 62)

Viens no galvenajiem mūsdienu sabiedrības uzdevumiem ir prast sadarboties un attīstīt starpkultūru dialogu. Tas ir process, kuru vada pats cilvēks – ar savu attieksmi, pasaules uztveri un domāšanas veidu, prasmi atbilstoši komunicēt un sadarboties, nonākot saskarsmē ar citu kultūru pārstāvjiem. (Epstein, 2019: 121; Moran, 2001: 5) Multikulturāla vide paredz arī multireliģisku vidi, tādēļ līdz ar vispārējo starpkultūru kompetenci³, būtu jāattīsta arī reliģisko kompetenci – spēju pieņemt reliģisko dažādību un prasmi strādāt starpdisciplinārā komandā. (Geikina, 2013: 75-76)

³ Starpkultūru kompetence paredz daudzkulturitātes vērtīguma apziņas, mūsdienu un pagātnes kultūru izpratnes attīstīšanu. (Geikina, 2013: 75)

2. RELIĢIJAS LOMA MŪSDIENU SKOLAS IZGLĪTĪBĀ

Mūsdienu izglītības pamatnostādnes (2006/962/EC) kā galveno uzdevumu nosaka skolēna kompetenču attīstību. Ar terminu *kompetence* tiek apzīmēts zināšanu, prasmju un attieksmju kopums, kas ir pietiekams, lai to varētu efektīvi pielietot dzīvē. Šādas izglītības pamatā svarīga ir zināšanu un prasmju vienlīdzīga attīstība. Zināšanas ir svarīgs objektīvās realitātes atspoguļojums, tie ir fakti un jēdzieni, kuri cilvēces kolektīvās pieredzes laikā ieguvuši vispārpieņemtā *likumu* formu. Savukārt prasme ir gatavība patstāvīgi un apzināti pielietot zināšanas atbilstoši dažādām dzīves situācijām. Tā kā izglītības uzdevums ir sagatavot skolēnu patstāvīgai un efektīvai dzīvošanai mainīgajā 21. gadsimta sabiedrībā, viens no mūsdienu pedagogijas uzdevumiem ir veicināt arī starpkultūru kompetences attīstību. (Dirba, 2006: 4)

2.1. Reliģiskās kompetences aktualitāte projekta „Kompetenču pieeja mācību saturā” kontekstā

2006. gadā Eiropas Parlaments un Padome izveidoja ieteikumus par mūžizglītības pamatprasmēm, nosakot astoņas vienlīdz svarīgas un savstarpēji saistītas pamatkompetences, kuras ir nepieciešamas ikvienam indivīdam 21. gadsimta sabiedrībā, lai sekmētu personisko attīstību, aktīvo pilsoniskumu, sociālo iekļaušanos un nodarbinātību:

- 1) Saziņa dzimtajā valodā;
- 2) Komunikācija svešvalodās;
- 3) Matemātiskā kompetence un pamatprasmes dabaszinātnēs un tehnoloģijās;
- 4) Digitālā kompetence;
- 5) Mācīšanās mācīties;
- 6) Sociālās un pilsoniskās kompetences;
- 7) Iniciatīvas izjūta un uzņēmējdarbība;
- 8) Kultūras izpratne un izpausme. (2006/962/EC)

Atbilstoši šiem ieteikumiem, arī Latvijā tika aktualizēts jautājums par 21.gs. skolu izglītības pamatnostādņēm. 2016. gadā Valsts izglītības satura centrs (VISC) uzsāka projektu „Kompetenču pieeja mācību saturā” (*Skola2030*). Par galveno pilnveidotā mācību satura mērķi tika uzstādīta lietpratība jeb kompetence – indivīda spēja kompleksi lietot zināšanas, prasmes un paust attieksmes, risinot problēmas mainīgās reālās dzīves situācijās. Lai īstenotu šo mērķi, tika noteiktas septiņas zinātņu jomas:

- 1) Valodu;
- 2) Sociālā un pilsoniskā;

- 3) Kultūras izpratnes un pašizpaušme mākslā;
- 4) Dabaszinātņu;
- 5) Matemātikas;
- 6) Tehnoloģiju;
- 7) Veselības un fiziskās aktivitātes.

Kā arī sešas caurviju prasmes, kurām mācību procesa laikā jābūt līdzvērtīgi integrētām visās zinātņu jomās:

- 1) Kritiskā domāšana un problēmrisināšana;
- 2) Jaunrade un uzņēmējspēja;
- 3) Pašvadīta mācīšanās;
- 4) Sadarbība, pilsoniskā līdzdalība;
- 5) Digitālās prasmes. (*Skola2030*)

Eiropas Parlamenta un Padomes ieteikumi par mūžizglītības pamatprasmēm (2006/962/EC) attiecībā uz „Kultūras izpratnes un izpaušmes” kompetences attīstību paredz audzēkņu pieredzes un emociju radošo izpaušmi dažādos mākslas veidos – mūzikā, skatuves mākslā, literatūrā, vizuālajā mākslā, kā arī plašsaziņu līdzekļos. Lai skolēns apgūtu šo kompetenci, viņam ir jāattīsta sekojošas zināšanas, prasmes un attieksmes:

1. Zināšanas:
 - Izpratne par vietējo, nacionālo un Eiropas kultūras mantojumu;
 - Pamatzināšanas par nozīmīgākajiem mākslas darbiem;
 - Kultūru un valodu daudzveidības izpratne pasaulē un to nozīme ikdienas dzīvē;
 - Kultūras mantojuma saglabāšanas nepieciešamība.
2. Prasmes:
 - Mākslas darbu un izrāžu novērtēšana un baudīšana;
 - Pašizpaušme:
 - plašsaziņas līdzekļu pielietošana;
 - personīgo dotību attīstīšana.
 - Attīstīt radošumu un izteiksmi;
 - Pamatot un argumentēt savu viedokli;
 - Sadarboties – apvienojot idejas, realizēt sociālās un ekonomiskās iespējas kultūras darbībā.
3. Attieksme:
 - Savas kultūras izpratne;
 - Identitātes izjūta;

- Tolerance – atvērta attieksme pret kultūru daudzveidību un cieņa pret to;
- Vēlme piedalīties kultūras dzīvē, izmantojot māksliniecisko pašizpaušmi. (2006/962/EC)

„Kultūras izpratnes un izpaušmes” kompetence paredz daudzpakāpju procesu, plašu prasmju un zināšanu loku. Tā paredz skolēnu pašizziņas procesu, apzinot savu personīgo, etnisko, nacionālo un reliģisko identitāti, un arī pasaules kultūru, vērtību sistēmu, tradīciju un uzskatu dažādības apziņu un izpēti. Kā arī tā paredz kultūras mantojuma izpratni un apziņu par tajā ietvertajām idejām un vērtībām, un arī apziņas nostiprināšana, ka pilnīgi ikkatrs cilvēks, lielākā vai mazākā mērā, ir ne tikai pasaules notikumu vērotājs vai vērtētājs, bet arī dalībnieks – lietotājs un radītājs. Atbilstoši šīm pamatnostādnēm VISC projekta *Skola2030* izstrādātais „Kultūras izpratnes un pašizpaušmes mākslā” zinātņu jomas modelis ietver gan kultūras mantojuma apguvi, gan arī pašu skolēnu aktīvu iesaisti kultūras procesos. Lai to īstenotu, tiek paredzēta sekojošu skolēnu prasmju attīstīšana:

- Prasme analizēt kultūras parādības – caur mākslas darbiem atklāt autoru idejas un ietverto mantojumu – laikmeta iezīmes, sabiedriskos, vēstures procesus u.c.;
- Prasme kritiski izvērtēt, kā kultūra ietekmē mākslas darbu autoru domāšanu un pasaules uzskatu veidošanos;
- Prasme atpazīt un pielietot dažādus ideju atspoguļošanas izteiksmes līdzekļus;
- Aktīvi iesaistīties kultūras procesos caur praktisko darbību un jaunradi – mūziku, vizuālo mākslu, literatūru, teātra mākslu. (*Skola2030*)

Kā tika minēts iepriekšējā nodaļā „Reliģija kultūras izpratnes kontekstā”, viens no mūsdienu sabiedrības kultūrtelpas pamatelementiem ir reliģija. Šī iemesla dēļ cilvēks, neatkarīgi no savas pasaules uztveres un pārliecības, tieši vai netieši saskaras ar reliģiju izpaušmēm – mākslā, literatūrā, arhitektūrā, tradīcijās u.c.

Valsts kultūrtelpa ir saistīta ar vēsturiski izveidojušām reliģiskām tradīcijām un vērtībām. Apskatot Latvijas svētku dienu sarakstu, ir noteiktas tādas oficiālās svētku brīvdienas kā Ziemassvētki, Lielā Piektdiena un Lieldienas, kuru pamatā ir sakrāla nozīme. Sabiedrība saskaras ar lielu daudzumu dažādu simbolu, dekorācijām, tradīcijām pilsētas vidē un viedokļiem masu mēdijās, kas mēdz pārstāvēt dažādus kultūras slāņus, tai skaitā arī reliģiskās tradīcijas. Kā piemēru var minēt Latvijas tradicionālās kultūrtelpas īpatnību – izteiktu kristiešu un senlatviešu tradīciju mijiedarbību, kad kristieši atzīmē Jēzus Kristus dzīves notikumus, savukārt senlatviešu tradīcijā svin saulgriežu svētkus, kuru centrā ir mītiskie tēli – Saule, Zeme, Jānis, Dievs jeb Dieviņš u.c. Šāda svētku divējādā izpaušme vienā

teritorijā ir veidojusies līdz ar kristietības ienākšanu, kad baznīca pielāgoja sakrālos svētkus vietējām paražām un kalendāra izpratnei. Rezultātā tautas tradīcijā notika divu tradīciju sintēze: dabas spēku kults un izteikta garu pasaules apziņa mijās ar izteikti teistiskiem pamatpriekšstatiem. Šo dažādo pasaules izpratnes veidu sintēze ir labi saskatāma latviešu tautasdziesmās:

Ziemas svētki, liela diena,	Jaunas meitas, jauni puīši,
Tie Dievami dārgi laiki:	Metat kokus no celiņa:
Ziemas svētkos Jēzus dzima,	Dieviņš brauca, mīļa Māra
Lielu dienu pakrustija. [#33294]	Svētu rītu baznīcā. [#33670]

Psihologs L. Anolli norāda, ka cilvēks pēc savas dabas ir multikulturāls, viņš spēj savā identitātē apvienot dažādu kultūru tradīcijas. Katrs cilvēks savā identitātē apvieno piederību vairākām kopienām, skatoties no etniskās, nacionālās un arī reliģiskās piederības viedokļa, (Anolli, 2016: 51) un atsaucoties un izcelšanās vidi un vietu, valodu, vēsturi, vērtību sistēmu, tradīcijām u.c. (Hatingtons, 2013: 19) Augot noteiktā vidē, cilvēks neapzināti akceptē ģimenē pieņemto pasaules redzējumu, vērtības un tradīcijas. Savukārt, nonākot aizvien plašākā komunikācijas lokā – izglītības iestādēs, darba vietās, ceļojumos u.c., cilvēks sastopas ar plašāku vispārcilvēcisko vērtību un citu kultūru tradīciju dažādību, kā arī ar atziņu, ka *mana patiesība, nav vienīgā patiesība*.

Šī iemesla dēļ pirmkārt, izglītības uzdevums ir palīdzēt skolēnam izzināt sevi, apzināties savu piederību noteiktajai tradīcijai, spēt tajā orientēties, izskaidrot ar to saistītos notikumus, pamatpriekšstatus, zīmes un simbolus. Svarīgi arī palīdzēt skolēnam izprast savu rīcību – kādēļ viņš rīkojas tieši tā un ne savādāk? Gan skolēnam, gan arī jebkuram cilvēkam būtu jāspēj formulēt savas kultūras un tradīciju nozīmi. Piemēram, Latvijas kultūrtelpā pastāvošās tradīcijas – eglītes rotāšana Ziemassvētkos vai olu krāsošanas tehnikas – kā palīdzēt skolēnam izzināt šādu rituālu nozīmi?

Otrkārt, ņemot vērā, ka vairāk nekā puse no pasaules iedzīvotājiem uzskata sevi par kāda reliģiskā virziena sekotājiem, (Osgood, 2010) zināšanas par pasaules reliģiju pamatpriekšstatiem varētu uzskatīt par vienu no svarīgākajiem aspektiem starpkultūru dialoga veidošanā, kurš dažās dzīves situācijās varētu tikt interpretēts arī kā starpreliģiju dialogs. (Geikina, 2013: 75)

2.2. Reliģiskās izglītības veidi

Viens no reliģijpētniecības nozares dibinātājiem vācu filologs un Oksfordas Universitātes profesors Maks Millers (*Friedrich Max Müller*) viens no pirmajiem aizsāka

diskusiju par reliģijpētniecības nepieciešamību izglītībā un tās nošķiršanu no teoloģijas nozares: „Reliģija patiešām ir svēts priekšmets, un tam ir tiesības uz beznosacījumu cieņu. (..) Es varu apsolīt, ka neviens no tiem, kas klausās šīs lekcijas – neatkarīgi no tā, vai viņš ir kristietis, ebrejs, indietis vai musulmanis, viņš nedzirdēs nevienu aizvainojošu vārdu tai cieņai, ko viņš velta savam Dievam. Tomēr patiesa cieņa pret šo priekšmetu nenozīmē, ka tas nevar būt pakļauts mūsu patiesam un pilnīgi objektīvam pētījumam tā iemesla dēļ, ka viņš mums ir dārgs. Mums tas ir apņēmīgi jāpārvar! Patiesa cieņa tiek izrādīta tajā, ka jebkuru priekšmetu, neatkarīgi no tā, vai tas ir visdārgākais mūsu sirdij, mēs varam pakļaut bezkaislīgai un objektīvai izpētei, bez bailēm un pārmetumiem; ar visu rūpību un mīlestību, protams, bet, galvenais, ar pastāvīgu un principiālu vēlmi pēc patiesības.” (Millers, 1996: 37) Tādā veidā, M. Millera reliģijpētniecība nosaka divus svarīgus priekšnoteikumus: objektivitāti un atturību no spriedumiem. Objektivitāte paredz vienlīdzīgu dažādu reliģiju pētniecību, nepieļaujot personīgo uzskatu uzspiešanu vai citu uzskatu pazemošanu. Tomēr tas nebūt neparedz reliģiju pētnieka vienaldzību vai virspusīgu attieksmi, bet gan tikai to, ka citu reliģiju kultūra netiek vērtēta no sava personiskā, savas kultūras un politiskā skatījuma.

L. Geikina pētījumā „Mācīties būt... un dzīvot kopā”, sniedz ieskatu reliģiju izglītības mainīgajā procesā. Viņa iepazīstina ar Birmingemas Universitātes profesora Maikla Grimmita (*Michael Grimmit*) teoriju par reliģiskās izglītības saistību ar cilvēka attīstību un trim reliģiskās izglītības pieejām – *mācīties reliģiju, mācīties par reliģiju un mācīties no reliģijas*.

Pieeja *mācīties reliģiju* ietver padziļinātu reliģijas apguvi kādas noteiktas reliģiskās konfesijas ietvaros no tajā pastāvošās pārliecības skatupunkta, ar mērķi kļūt par noteikta reliģiskā virziena tradīcijas sekotāju. Pieeja *mācīties par reliģiju* paredz zinātnisku pieeju reliģiju pētniecībā, kurā nevienam no pasaules reliģiju virzieniem netiek dota priekšroka. Tiek ievērots ārpus konfesionālais skatījums uz pasaules reliģijām, ar mērķi informēt un atklāt, ko nozīmē būt piederīgam kādam no reliģiskajiem virzieniem. Savukārt pieeja *mācīties no reliģijas*, ievērojot ārpus konfesionālajam skatījumu uz dažādām pasaules reliģijām, paredz skolēna personīgās pieredzes iesaistīšanu un aktīvu līdzdalību, ar mērķi sekmēt skolēnu morālo un arī garīgo attīstību. (Geikina, 2013: 118-121)

Krievu kristīgās humanitārās akadēmijas profesors F. Kozirevs ir adaptējis M. Grimmita teoriju par reliģiskās izglītības pieejām un piedāvā šādu pieeju tam, kādā veidā reliģija var tikt pasniegta vispārīzglītojošās skolās. Atbilstoši M. Grimmita pieejai *mācīties reliģiju* F. Kozirevs piedāvā skatījumu uz reliģiju *kā likumu* – teocentisku, doktrinālu un ticību mācošu, Dieva likumā balstītu; pieeju *mācīties par reliģiju* F. Kozirevs interpretē – *reliģija kā fakts*, kura paredz salīdzinošo reliģijpētniecību, zinātnisku, ārpuskonfesionālu skatījumu uz reliģijām; savukārt atbilstoši pieejai *mācīties no reliģijas*, F. Kozirevs piedāvā pieeju –

relīģija kā dāvana, kura sekmē personības pilnveidi un pašidentificēšanos, apzinot savu ticības pieredzi un daloties tajā ar citiem. (Turpat, 121.-122.lpp.)

2.3. Ieskats reliģiskās izglītības problemātikā vispārizglītojošās skolās

F. Kozirevs savā akadēmiskajā un zinātniskajā darbībā pievēršas reliģijas izglītības problemātikai. Viņš izvērtē reliģiskās izglītības nepieciešamību mūsdienīgas pilnvērtīgas personības attīstības procesā, kā arī grūtības, ar kurām saskaras pedagogs, pievēršoties reliģiju apguvei vispārējā izglītībā. F. Kozirevs cenšas rast metodoloģisko risinājumu reliģiju mācības didaktikas principu, mērķu un uzdevumu noteikšanai un reliģiskās izglītības satura projektēšanai vispārējās izglītības posmā.

Viens no centrālajiem jautājumiem, kuriem vērš uzmanību F. Kozirevs, ir konfesionālās un nekonfesionālās reliģiski-pedagoģiskās prakses norobežošana vispārizglītojošo skolu mācību satura kontekstā. Viens no galvenajiem problēmjautājumu rašanās iemesliem ir reliģijas jēdziena mainīgā būtība. Par reliģiju tiek runāts gan kā par ticību – dziļu iekšējo pārliecību, gan arī kā par vienu noteikta reliģiskā virziena ticības mācības un rituālu sistēmu. Pēc F. Kozireva ārpus konfesionālās jeb laicīgās reliģijas izglītības raksturojošie rādītāji ir:

- 1) Reliģiozā izglītība nepieprasa mācībspēka un apmācāmā pašidentificēšanos ar kādu noteiktu reliģijas virzienu. Konfesionālai piederībai mācību procesā nav nozīmes;
- 2) Mācību process netiek vadīts no pedagoga kā kādas reliģiskās organizācijas vai tradīcijas pārstāvja puses;
- 3) Reliģiozās izglītības mērķis nav studējošo piesaistīšana vai pārorientēšana kādam noteiktam reliģijas virzienam;
- 4) Tiek veicināts kritisks, objektīvs skatījums uz pasaules reliģijām. To pētīšanas procesā, nevienai no konfesijām netiek dota priekšroka;
- 5) Šīs formas reliģiskā izglītība izslēdz no mācību procesa apmācāmo iesaisti reliģiskos rituālos. (Kozirev, 2014: 15)

Rakstniece un kultūras pētniece, doktora grādu ieguvusī skolotāja Daniella Anne Linča (*Danielle Anne Lynch*) savu dzīvi veltīja reliģijas zinību (*Religious Studies*) pasniegšanai un kultūrpētniecībai, specializējoties teoloģijas un mākslas mijattiecību jomā. Šāda veida reliģijas izglītība (*Religious Studies*) paredz salīdzinošās reliģijpētniecības izglītību, kurai atbilst pieeja *mācīties par reliģiju*. Viens no galvenajiem šīs pieejas mācību rezultātiem ir kritiskās domāšanas attīstība un reliģisko stereotipu un negatīvu tēlu veidošanas mazināšana. Šī pieeja paredz, ka nevienai reliģiskai tradīcijai netiek dota priekšroka. (Geikina, 2013: 120) Līdz ar to, mācību procesā pēc iespējas, ir jānodrošina līdzsvars starp reliģijām, izvērtējot materiāla saturu, apjomu un metodes.

F. Kozirevs norāda, ka arī pašam pedagogam ir jāspēj distancēties no sava personiskā pasaules skatījuma un jāattīsta objektīvs skatījums uz kultūru daudzveidību. Pedagogam jāizvairās no attieksmes, ka viņa pārstāvētās reliģijas priekšstati ir vienīgie *pareizie*. Ir jāpatur prātā, ka pedagogs, esot tiešā komunikācijā ar skolēniem, ir līdzdalīgs tajā, kā veidosies skolēnu pasaules uztvere, kādas sociālās, ideoloģiskās, tikumiskās u.c. nostādnes veidosies skolēna personībā. (Kozirev, 2014: 15)

D.A. Linča ir apzinājusi problēmsituācijas, kuras konstatēja savas praktiskās darbības laikā, pētot un arī pasniedzot reliģijas zinības Anglijas vispārīzglītojošā skolā. Viņa norāda, ka, līdzīgi kā citās mācību jomās, arī reliģiju studijās liela loma ir skolotāju profesionālajai attīstībai, pedagoga profesionālajai kompetencei. Pētniece dalās ar pieredzi, ka lielai daļai skolotāju ir ierobežotas reliģijas priekšmeta zināšanas un trūkst reliģijas mācīšanas pieredzes. Tādā veidā pētniece aktualizē jautājumu – kā atbalstīt skolotājus, lai viņi labi mācītu par reliģiju? Tas ir saprotams, ka reliģiju zinātnē nav iespējams aptvert visu reliģiskās daudzveidības kopumu, līdz ar to skolotājam bieži ir jāveic sarežģīta izvēle starp to, ko apskatīt, un to, ko izlaist. Kā arī, milzīgā zināšanu apjoma dēļ, skolotājs pārsvarā balstās tikai uz mācību grāmatu saturu, kurā tiek pieminēti galvenie jēdzieni un simboli, tomēr tie visbiežāk prasa kādu papildus izskaidrojumu no skolotāja. Un paviršības šajā jomā nebūtu pieļaujamas, jo dažādie reliģijas veidi ir dzīvas, reāli pastāvošas ticības sistēmas. Tādā veidā pētniece aktualizē sekojošus jautājumus: kā veidot reliģiju apguves mācību saturu – apskatīt plašāk vai apskatīt padziļinātāk; vai skolēniem būtu jāmacās par tām reliģijām, kuras viņi, iespējams, sastaps savā apkārtnē; vai arī skolotājam jāmaca tikai par tām reliģijām, par kurām viņam ir īpašas zināšanas (bijusi personīgā pieredze)? (Lynch, 2015)

Lai noteiktu, kura no reliģiju apguves pieejām atbilst vislabāk un noteiktu reliģiju apguves mācību saturu, iesākumā jādefinē mērķis, uz kuru tiek virzīta reliģiskā izglītība vispārējās izglītības saturā: kas ir tas, kas tiks attīstīts personībā – pareiza reliģioza dzīve vai reliģijas pareiza uztvere; ko attīstīs reliģiskā izglītība – prātu un emocionālo sfēru vai īpašo *reliģisko izjūtu*. (Kozirev, 2014: 15) Piemēram, D.A. Linča pārstāv pieejas *mācīties par reliģiju* praksi, un kā mērķi izvirza: attīst skolēnu reliģisko prātību, atbilstoši autentiskiem faktiem un avotiem, *lauzt* stereotipus, iemācīt audzēkņiem prast argumentēt savu viedokli, un apzināt savu mijiedarbību ar apkārtējo pasauli. Šāda pieejas izvēli pētniece pamato, izvērtējot reliģijas tēmas aktualitāti jauniešu vidū: „Daudziem mūsdienu jauniešiem reliģisko tradīciju mācība viņu dzīvē nav aktuāla, jo viņu pasaules izpratnē šāds pasaules redzējums netiek uzskatīts par atbilstošu realitātei.” (Lynch, 2015)

Savukārt L. Geikina pārstāv pieeju *mācīties no reliģijas*. Viņa uzskata, ka pieeja *mācīties par reliģiju* ir satura centrēta, bet, lai sekmētu skolēnu motivāciju, mācību pieejai ir

jābūt skolēna centrētai. Līdz ar to L. Geikina savās metodēs apvienoja divu pieeju – *mācīties reliģiju* un *mācīties par reliģiju* elementus. Papildus pasaules reliģiju kultūru iepazīšanai, mācību procesā tiek ietverta *ticības* jēdziena izpratne, ticības un dzīves mērķu mijattiecību apziņa, skolēna identitātes apziņa un personības pilnveide. (Geikina, 2013: 120) Piemēram, 7.-9. klases mācību saturā L. Geikinas piedāvājums ir ietvert tādu tematu apskati kā „Mana ticība” (Turpat, 325. lpp.) un „Ticība palīdz dzīvi darīt labāku un daudzkrāsaināku”. (Turpat, 330. lpp.). Savukārt kā metodes L. Geikina piedāvā diskusijas, kuras paredz skolēnu atbildes uz tādiem jautājumiem kā: kam jūs ticat; kādi ir pierādījumi, ka jūsu ticība ir patiesa/uzticama utml., kā arī mācību ekskursijas uz kādu reliģisko centru vai dievnamu, kopīga ekskursijas plāna sastādīšana ar skolēniem (pamatskolas un vidusskolas posms). Ekskursijas paredz pašā dievnama vai centra apskati, interviju ar dotās reliģiskās draudzes pārstāvi, un (ar vecāku piekrišanu) dalību kādos reliģiskos rituālos. (Turpat, 339. lpp.)

3. SAKRĀLO SIMBOLU UN RELIĢISKO PAMATPRIEKŠSTATU APGUVES MĀCĪBU LĪDZEKĻU KOPUMA IZSTRĀDE UN APROBĀCIJA

Pagaidām bakalaura darba autorei nav izdevies atrast vispār pieņemtus un nostabilizējušos metodiskos norādījumus pasaules reliģiju tēmas apguves procesam skolā. Šī iemesla dēļ, varētu secināt, ka pašlaik vispārizglītojošo skolu kultūras izpratnes jomas pedagogiem ir iespēja izvēlēties, kuru no pieejām izvēlēties – *mācīties par reliģiju* vai *mācīties no reliģijas*. Pirms dot priekšroku vienai vai otrai pieejai, svarīgi ir atcerēties, ka skolu izglītība ir priekšmetiska, tādēļ ir svarīgi izprast, kas ir konkrētā mācību priekšmeta izpētes objekts: kas tajā tiek saturiski ietverts; kādi ir vērtēšanas kritēriji; kas ir uzskatāms par pozitīvu rezultātu un kas tiek uzskatīts par kļūdām. (Kozirevs, 2014: 18)

3.1. Metodiskās pieejas apraksts un pamatojums

Piedāvātais pasaules reliģiju apguves mācību līdzekļu kopums paredz divu mērķu īstenošanu: *tiešo* (konstatējamo) mērķi, kas attiecas uz kultūras mantojuma izpratnes aspektu un socializēšanās procesu multikulturālajā vidē; *netiešo* (nekonstatējamo), kas attiecas uz sevis izzināšanu. Lai īstenotu mērķus, tiek izvirzīti sekojoši pedagoģiskie uzdevumi:

1. Iepazīt dažādu reliģisko kopienu pamatpriekšstatus un simbolus, lai sekmētu skolēnu izpratni par kultūru dažādību, līdz ar to labāk izprotot mūsdienu sabiedrību.
2. Palīdzēt skolēnam formulēt savus uzskatus, apzināt savu pārliecību un izskaidrot ģimenes tradīcijas.

Daļa cilvēku uzskata, ka Dievs ir, citi uzskata, ka Dieva nav. Tie, kuri uzskata, ka Dievs ir realitāte, viņi to izjūt iekšēji – galvenokārt savā apziņā. Parādības, kuras cilvēks apzinās savā prātā, nevar tikt nodotas vai pārnestas uz kādu citu cilvēku. *Dievs ir realitāte* vai *Dieva nav* – šī pārliecība ir subjektīvs fakts, nevis objektīvs. (Gelernter, 2009) Šī iemesla dēļ, tas, kas reliģijas kontekstā ietver sevis izzināšanas procesu, nevar tikt novērtēts, komentēts utml., līdz ar to šis mācību procesa mērķis tiks īstenots *netieši*, tā sasniegtais rezultāts nebūs konstatējams un novērtējams ar atzīmi. Savukārt kultūru daudzveidības iepazīšana un tādi reliģiju elementi kā simboli, māksla, jēdzieni un pamatpriekšstati, ir pieskaitāmi pie objektīviem faktiem, un šo rezultātu var konstatēt un objektīvi novērtēt. Tādējādi, metodisko paņēmieni izvēlē un mācību materiāla izstrādē tiks ievērots zinātniskais skatījums uz pasaules reliģijām atbilstoši pieejai *mācīties par reliģiju* (Grimmit) jeb *reliģija kā fakts* (Kozirevs).

Reliģijai kā kultūras parādībai piemīt ļoti daudzpusīgs raksturs. Informācijas apjoms par reliģijām ir ļoti liels, līdz ar to reliģiju iepazīšanas metode, kas ietvertu visu šo elementu

vienotu apgūšanu, ir grūti iedomājama. Pieņemot, ka pasaules reliģiju vēsturisko aspektu skolēni ir apguvuši vēstures mācību stundās, šis kultūras izpētes mācību materiāls paredz vienotu divu kultūras elementu padziļinātu izpēti:

- Reliģiskie pamatpriekšstati – vērtības, eksistenciālie jautājumi, kuri atklājas reliģisko tekstu avotos.
- Sakrālie simboli – grafiskie simboli, tēli, mākslas darbi, arhitektūras pieminekļi u.c.

Vērtības pilda motivējošu funkciju, kas ietekmē cilvēku dzīves mērķus un uzvedības modeļus jebkuras kopienas iekšienē. Tie ir kritēriji, saskaņā ar kuriem veidojas cilvēka pasaules uztvere un priekšstatu sistēma. (Anolli, 2016: 303) Vērtības veido izpratni par tādām kategorijām kā labais un ļaunais, bīstams un drošs, pieklājīgs un nepiedienīgs, skaistais un neglītāis, racionālais un irracionālais utml. (Hofstedes, 2001: 6) Savukārt simbolu funkcija ir apkopot redzamajos objektos galvenos, nozīmīgākos pamatpriekšstatus, uz kuriem balstās viss dotās kultūras pārlicību kopums. Daudzi simboli darbojas kā orientieri, kļūst par piederības zīmēm un uzskatāmi atveido dotās kultūras identitāti. Pieņemt noteiktus simbolus – nozīmē pieņemt noteiktu skatījumu uz dzīvi, sekot noteiktai vērtību hierarhijai un atbalstīt noteiktu prakšu kopumu. (Anolli, 2016: 189)

Bakalaura darbā izvēlētā reliģiju apguves pieeja paredz skolēnu patstāvīgo pētniecisko darbību, īstenojot to ar interaktīvo mācību metodisko paņēmieni palīdzību: korporatīvā mācīšanās, situāciju analīze un diskusija. Tā ietver četrus savstarpēji saistītus uzdevumus: darbs ar tekstu un attēliem; pārskata tabula; reliģisko simbolu atpazīšanas vingrinājums; jēdzienu karte.

3.2. Uzdevumu kopuma apraksts

Uzdevumu kopuma galvenais mērķis ir sekmēt skolēnu izpratni par reliģisko simbolu un pamatpriekšstatu savstarpējo saikni, un attīstīt skolēnu spēju atpazīt tos dzīvē sastopamajos simbolos, arhitektūras un mākslas objektos.

Skolēni strādā ar skolotāja sagatavoto izdales materiālu: salīdzina sakrālās arhitektūras, mākslas un simbolu ilustrācijas ar fragmentiem no reliģiskajiem tekstiem, to komentāriem, zinātņu un uzziņu literatūras avotiem; nosaka kopsakarības – kā dotā teksta fragmenta saturs tiek atspoguļots sakrālajos simbolos, arhitektūrā un mākslā; aizpilda darba lapu, veicot reliģisko pamatpriekšstatu un simbolu salīdzinājumu. Tiek paredzēts, ka rezultātā skolēni spēs atpazīt reliģiju simbolus dažādās to izpausmes formās – mākslā, arhitektūrā un tradīcijās, un patris izskaidrot to nozīmi, balstoties uz reliģiskajiem pamatpriekšstatiem.

Uzdevumu komplekts ir pielāgots tēmas „Ābrahamiskās reliģijas” apguvei, paredzot trīs reliģiju – jūdaisma, kristietības un islāma – pamatpriekšstatu un simbolu iepazīšanu. Tēmu ir paredzēts īstenot kulturoloģijas mācību priekšmetā, septiņu mācību stundu laikā:

1. Ievadstunda – reliģiskās domāšanas forma⁴;
2. Svēto Rakstu reliģijas;
3. Monoteisma jēdziens;
4. Sakrālās celtnes – Dieva svētnīcas;
5. Eksistenciālie jautājumi;
6. Tēmas noslēgums – Ābrahamisko reliģiju simbolu atšifrēšana (nozīmju atklāšana) (2 mācību stundas).

Uzdevumu komplekts sastāv no četriem savstarpēji saistītiem uzdevumiem:

- Darbs ar tekstu un attēliem;
- Pārskata tabula;
- Simbolu atpazīšanas vingrinājums;
- Jēdzienu karte.

Pirmais uzdevums *darbs ar tekstu un attēliem* paredz skolēnu darbu pāros. Katrs skolēnu pāris saņem skolotāja sagatavotu izdales materiālu – vizuālo materiālu (grafiskie simbolu atveidojumi, sakrālās arhitektūras un mākslas piemēri u.c.) un teksta materiālu (fragmenti no reliģiskajiem tekstiem, to komentāriem, zinātniskās un uzziņu literatūras avotiem). Uzdevuma pildīšanas laikā skolēni īsteno korporatīvās mācīšanās metodi, kas paredz skolēnu sadarbību, veicot teksta fragmentu un attēlu izpēti un analīzi. Skolēni nosaka katram attēlam atbilstošo teksta fragmentu, cenšas saskatīt simbolus un noteikt to nozīmi, balstoties uz teksta fragmentu materiālu. Līdz ar šo uzdevumu katrs skolēns individuāli aizpilda darba lapu – *pārskata tabulu*, kurā veic jēdzienu skaidrojumu un fiksē galvenās atziņas.

Uzdevumi *simbolu atpazīšanas treniņš* un *jēdzienu karte* ir paredzēti tēmas kopsavilkumā, ar mērķi veicināt skolēnu prasmi pielietot iegūtās zināšanas. Šie uzdevumi paredz visas klases iesaistīšanos. Tiek pielietots metodiskais paņēmiens *situāciju analīze* – skolotājs demonstrē attēlus, savukārt skolēnu uzdevums ir atpazīt tajos redzamos simbolus un izskaidrot to nozīmi, balstoties uz reliģiskajiem pamatpriekšstatiem. Līdz ar šo uzdevumu, tiek veidota *jēdzienu karte*, nosakot kopsakarības starp dažādiem reliģiskajiem simboliem un jēdzieniem.

⁴ Temata nosaukums izvēlēts atbilstoši tēmu iedalījumam mācību grāmatā: mitoloģiskā domāšana, reliģiskā domāšana, zinātniski-filozofiskā domāšana (Ērgle, A., Purēns, V., Svietaņa, I. (2009). *Kulturoloģija*. Rīga: RaKa)

3.3. Diagnosticējošās anketēšanas rezultāti

Pirms tēmas „Ābrahamiskās reliģijas” sākuma, tika veikta skolēnu anketēšana, kas ietvēra aptauju par reliģijas tēmas aktualitāti, tās atbilstību un nepieciešamību vispārējās vidējās izglītības saturā, kā arī diagnosticējošo testu „Reliģisko jēdzienu un simbolu atpazīšana”. Anketēšanā piedalījās 11. klases skolēni.

Aptauja par reliģijas tēmas aktualitāti, tās atbilstību un nepieciešamību vispārējās vidējās izglītības mācību saturā tika veidota pēc Likerta skalas, kurā respondentam lūdz izvērtēt, cik lielā mērā viņš piekrīt vai nepiekrīt dotajam apgalvojumam. (Mārtinsone; Pipare, 2016: 224) Aptaujas mērķis ir izvērtēt skolēnu attieksmi pret reliģijas tēmas aktualitāti un tās apguvi skolas mācību procesā. (1. pielikums, 1.1. tabula) Aptaujā piedalījās 37 respondenti. Aptaujas rezultāti parādīja, ka 86% skolēnu uzskata, ka zināt par reliģijām ir svarīgi, un tajā pašā laikā tikai 51% uzskata, ka reliģijai ir svarīga loma mūsdienu sabiedrībā. (3. pielikums, 3.1.att.) 51% aptaujāto uzskata savas zināšanas par pietiekamām, 32% nav spējuši apzināt savu zināšanu līmeni, atzīmējot opciju *gan piekrītu, gan nepiekrītu*, savukārt 16% atzinuši savas zināšanas par nepietiekamām. Lielākā daļa skolēnu, 75% respondentu, uzskata, ka mācību stundās skolā būtu jāiekļauj reliģiju tēma. (3. pielikums, 3.2.att.)

Diagnosticējošā testa „Reliģisko jēdzienu un simbolu atpazīšana” mērķis bija noteikt skolēnu esošās zināšanas par pasaules reliģiju simboliem un jēdzieniem, tajā piedalījās 47 respondenti. Tests ietvēra divus uzdevumus – jēdzienu atpazīšanu (2. pielikums, 2.1. tabula) un attēlu atpazīšanu. (2. pielikums, 2.1. att.) Kaut arī Likerta skalas aptaujas rezultāti liecina, ka puse aptaujāto skolēnu novērtē savas zināšanas par reliģijām kā pietiekamas, vidējais sniegto pareizo atbilžu rādītājs testā ir vien 32% no gaidāmo pareizo atbilžu skaita (4. pielikums, 4.1.att., 4.1. att.). Pēc reliģiju sadalījuma, visvairāk skolēni atpazīna kristietības jēdzienus un simbolus. Savukārt raksturīgākās kļūdas bija jūdaisma jēdzienu un simbolu piedēvēšana hinduismam vai islāmam un otrādi. Piemēram, jēdzieni *Kaaba* un *mošeja* tika atzīmēti kā jūdaismam piederošie jēdzieni, savukārt jēdzieni *sinagoga*, *Jahve* un *Tora* vairākkārt tika atzīmēti kā piederoši hinduismam. Vislielākās grūtības sagādāja arī Ķīnas reliģiju atpazīšana – tikai 12% no gaidāmo pareizo atbilžu skaita. Izvērtējot testa rezultātus, ir pamats uzskatīt, ka skolēnu zināšanas par pasaules reliģiju simboliem un pamatpriekšstatiem vidusskolas posmā nav pietiekamas.

3.4. Metodiskās pieejas un uzdevumu kopuma aprobācija un tās rezultāti

Pedagoģiskā prakse tika veikta vienā no Rīgas mazākumtautību vidusskolām divās paralēlklasēs – 11.A (21 skolēns) un 11.B (26 skolēni). Skola realizē pakāpenisku kulturoloģijas mācību priekšmeta apguvi visā vidusskolas posmā, šī iemesla dēļ ar katru klasi

bija tikai viena tikšanās nedēļā 40 minūšu garumā. Lielākās grūtības sagādāja skolas vadības prasība vadīt mācību stundas tikai valsts valodā un skolēnu reālais valsts valodas zināšanu līmenis. Lai izpildītu skolas vadības prasību un veicinātu arī skolēnu mācību satura izpratni, mācību saturu nācās īstenot bilingvāli, kas ievērojami ietekmēja mācību stundu produktivitāti un kvalitāti.

Mācību stundas apraksts

Tēma: Reliģiskā domāšanas forma

Ievadstundas mērķis: sniegt ieskatu pasaules reliģiju kultūrā un reliģijas lomā mūsdienās, apzinot, kādās dzīves situācijās cilvēks var sastapties ar reliģiju.

Mācību stundas norise:

Ievadstundas sākumā svarīgi ir noteikt reliģiju iepazīšanas mērķi. Tiek izrunāta starpība starp divām reliģijas iepazīšanas pieejām *mācīties reliģiju* un *mācīties par reliģiju*. Kā arī, lai noskaidrotu, kāda ir dotā skolēnu kolektīva kopējā attieksme pret reliģiju tēmas apguves lietderību un aktualitāti, iepriekšējā mācību stundā skolēni tikai aicināti atbildēt uz jautājumu: „Kāpēc mūsdienu cilvēkam būtu jāapgūst pasaules reliģiju priekšstati?” Rezultāti tika apkopoti un prezentēti skolēniem ievadstundas gaitā. Apkopojot abu paralēlklašu iesniegtās atbildes, kopumā tika uzskaitīti 69 viedokļi (daži skolēni iesniedza vairākas atbildes). 68% skolēnu atbilžu sniedza viedokli, ka zināšanas par pasaules reliģijām ir svarīgs aspekts socializēšanās procesā (atbilžu atslēgvārdi: tolerance, domāšanas modeļi, uzvedība, morāle, ētika, virspusība, kļūdas, stereotipi, darbs, business). 25% skolēnu atbilžu pārstāvēja viedokli, ka zināšanām par pasaules reliģijām ir svarīga loma kritiskās domāšanas attīstīšanā (atbilžu atslēgvārdi: masu mēdiji, jaunie reliģiskie virzieni, vēstures notikumi, mākslas darbi). 7% no atbildēm apgalvoja, ka mūsdienu cilvēkam ir svarīgi pilnveidot un nostiprināt zināšanas par savu reliģisko piederību. (3. pielikums, 3.3.att.)

Lai rosinātu skolēnu izpratni, kādēļ viņiem šīs zināšanas var būt noderīgas, tika sniegts ieskats, kur un kādā veidā jebkuram cilvēkam ir iespēja sastapties ar reliģisko priekšstatu izpausmēm dzīvē. Skolēniem tika rādīta pasaules reliģiju izplatības infografika (Osgood, 2010) un fragmenti no Rona Frikes (*Ron Fricke*) dokumentālās filmas „Baraka” (*Baraka*), atlasot ainu sērijas ar dažādu reliģiju tradīcijām – simboliem, arhitektūru, mākslu, rituāliem svētvietās u.c. Filma „Baraka” tika izvēlēta kā materiāls mācību stundai, jo tā sniedz *dzīvu* ieskatu dažādu tautu kultūrā: „Tas ir tas, ko jūs redzētu, ja jūs nonāktu šeit”. (Ebert, 2008) Filma ir brīvi pieejama video koplietošanas platformā *youtube.com*.

Mācību metodes:

Aptuveni 70% no ievadstundas laika tiek pielietota izskaidrojoši ilustratīvā metode, ar mērķi sekmēt skolēnu darbības aktivizēšanu un ieinteresēšanu. Tiek veikta dažāda vizuālā materiāla – video, attēlu, infografiku un aptauju rezultātu analīze, lai rosinātu skolēnu domāšanu par apgūstamās tēmas aktualitāti un lietderību. Savukārt 30% no ievadstundas aizņem interaktīvā metode, metodiskais paņēmieni – diskusija, ar mērķi attīstīt skolēnu prasmi argumentēt savu viedokli un uzklausīt citus.

Vērtējums:

Atgriezeniskā saite no skolēniem tiek iegūta diskusijas procesā. Ievadstundā tiek pielietota formatīvā vērtēšana par argumentēti sniegto viedokli.

Mācību stundu apraksts

Tēma: Ābrahāmiskās reliģijas. Tēma ietver četras mācību stundas (katra – 40min), un ir sadalīta sekojošās apakštēmās:

1. Svēto Rakstu reliģijas;
2. Monoteisma jēdziens;
3. Sakrālās celtnes – Dieva svētnīcas;
4. Eksistenciālie jautājumi.

Mācību stundu mērķis: veicināt skolēnu izpratni par reliģisko simbolu un pamatpriekšstatu savstarpējo saikni, attīstīt spēju tos atpazīt dažādās izpausmes formās.

Mācību stundas norise:

Četru mācību stundu laikā ir paredzēts skolēnu patstāvīgais pētnieciskais darbs pāros. Katrs skolēnu pāris saņem skolotāja sagatavotu izdales materiālu: vizuālo materiālu (7., 9., 11., 13. pielikums) un teksta fragmentus. (8., 10., 12., 14. pielikums) Skolēni veic divus uzdevumus, ar sekojošām darbībām:

1. Darbs ar tekstu un attēliem: (7.-14. pielikums)
 - a) izceļ svarīgākās atziņas;
 - b) nosaka izcelto jēdzienu skaidrojumu ar mācību grāmatas un virtuālās vārdnīcas www.tezaurs.lv palīdzību;
 - c) pēta attēlus un noskaidro redzamo simbolu nozīmi, balstoties uz teksta materiālā sniegtajām atziņām.
2. Pārskata tabula: (17. pielikums, 17.1. tabula)
 - a) fiksē galveno informāciju;
 - b) veic reliģiju raksturojumu, simbolu un pamatpriekšstatu salīdzināšanu.

Mācību metodes:

Mācību stundu pamatā ir skolēnu pētnieciskā darbība, ar mērķi attīstīt skolēnu prasmi patstāvīgi apgūt zināšanas, attīstīt loģisko domāšanu. Mācību procesā tiek pielietotas interaktīvās mācību metodes:

- Kooperatīvā mācīšanās, veicot uzdevumu *kooperatīvās tēzes*. Skolēnu uzdevums ir pakāpeniski iepazīties ar materiālu un viens otram izklāstīt fragmentu galvenās atziņas. Uzdevums paredz skolēnu darbu pāros, veicinot savstarpējo sadarbību mācību procesā. (Rubana 2004: 96)
- Grafiskā informācijas fiksēšana, uzdevums *pārskata tabula*. Skolēnu uzdevums ir izveidot kopsavilkumu no dažādos avotos iegūtās informācijas. (Rubana 2004: 203)

Vērtējums:

Atgriezeniskā saite no skolēniem tiek iegūta veicot uzdevumu *ķēdes piezīmes (chain notes)*, kas aktivizē skolēna domāšanu kopsakarību veidošanā starp dažādām parādībām, objektiem, notikumiem. (Yee, 2019) Skolēni uzrunā kādu no klasesbiedriem, uzdodot jautājumu par mācību stundā iepazīto teksta materiālu. Ievadstundā tiek pielietota formatīvā vērtēšana par precīzi formulētiem jautājumiem un atbildēm.

Mācību stundu apraksts

Tēma: Ābrahamisko reliģiju simbolu atšifrēšana (nozīmju atklāšana). Tēmas noslēgumu (kopsavilkumu) paredzēts īstenot divās mācību stundās.

Noslēguma stundu mērķis: nostiprināt skolēnu zināšanas par reliģiskajiem simboliem un pamatpriekšstatiem, attīstīt prasmi atpazīt tos dažādās dzīves situācijās.

Mācību stundu norise:

Divu mācību stundu laikā tiek paredzēts visas klases kopīgs darbs. Skolotājs demonstrē attēlus, savukārt skolēni, izmantojot savas pārskata tabulas, veic divus uzdevumus un sekojošas darbības:

1. Simbolu atpazīšanas treniņš: (15. pielikums)
 - a) atpazīst simbolus;
 - b) balstoties uz reliģiskajiem pamatpriekšstatiem, sniedz redzamo simbolu nozīmes skaidrojumu.
2. Jēdzienu karte: (16. pielikums)
 - a) atbilstoši atpazītajiem simboliem, uz tāfeles veido jēdzienu karti;
 - b) nosaka kopsakarības starp reliģiskajiem simboliem, jēdzieniem un pamatpriekšstatiem.

Piemēram, skolotājs monitorā rāda 16.gs. manuskripta „Svēto pilsētu apraksts” ilustrāciju (15. pielikums 15.1.att.). Pētot šo attēlu, skolēniem ir jāatpazīst tādi simboli kā Harāma mošeja, Kaaba, Meka. Pēc kopīgas simbolu atpazīšanas, skolēni tiek aicināti pie tāfeles, lai veidotu *jēdzienu karti*. Skolēni komentē simbolos ietvertos reliģiskos pamatpriekšstatus un nosaka jēdzienu, simbolu un pamatpriekšstatu savstarpējo saikni. Piemēram: „Harāma mošeja atrodas Mekas pilsētā, Saūda Arābijā. Mekā ir dzimis pravietis Muhameds, tādēļ tā ir īpaša pilsēta islāma kultūrā. Harāma mošejā atrodas pirmais templis – Kaaba, kuru esot cēlis Ābrahams pēc paša Allāha norādījumiem. Kaaba ir īpaša ar to, ka tajā ir iebūvēts Melnais akmens, kuru no Paradīzes dārza esot nonesis un Ābrahamam iedevis pats erceņģelis Gabriēls. Šī ir arī galvenā svētvieta, uz kuru, saskaņā ar islāma 5 ticības pīlāriem, vismaz reizi mūžā ir jāveic svētceļojums katram musulmanim” utml. (16. pielikums 16.1. att.) Citā piemērā ir fotogrāfija (15. pielikums 15.2.att.), kurā redzama galvenā ebreju svētvieta – Rietumu siena. Pētot šo attēlu, skolēniem ir jāatpazīst tādi simboli kā Rietumu siena (Raudu mūris), ebreju galvassega – kipa, un *Dāvida zvaigzne*. Savukārt, veidojot jēdzienu karti, ir jāskaidro kopsakarības starp tādiem atslēgvārdiem kā Rietumu siena, Jeruzaleme, Jeruzalemes Templis, Zālamans, kipa, Jahve u.c.

Mācību metodes:

Mācību stundu pamatā tiek pielietota interaktīvā metode, metodiskais paņēmieni *situāciju analīze*, ar mērķi attīstīt skolēnu prasmi pielietot zināšanas praksē. Kā arī tiek pielietota grafiskā informācijas organizēšanas metode, veicot uzdevumu *jēdzienu karte*, ar mērķi veikt kopsavilkumu par mācību procesā apgūtajiem jēdzieniem. (Rubana 2004: 205)

Vērtējums:

Katrs skolēns iesniedz vērtēšanai savu *pārskata tabulu*. (18. pielikums) Lai veiksmīgi izpildītu uzdevumu, skolēniem ir jāveic ābrahamisko reliģiju salīdzinājums, lietojot jaunus terminus, jāsniedz to skaidrojums. Tiek pielietota summatīvā vērtēšana 10 ballu skalā. Maksimālais punktu skaits par darbu ir 27 punkti (1 punkts par katru pareizi aizpildītu *pārskata tabulas* aili). Lai vērtējums būtu sekmīgs, skolēnam jāveic vismaz puse no uzdevuma, iegūstot 14 punktus. (6. pielikums, 6.1. tabula)

Rezultāts:

Kopumā darbu *pārskata tabula* vērtēšanai iesniedza 39 skolēni, divi skolēni saņēma nesekmīgu vērtējumu, 6 skolēni ieguva viduvēju rezultātu, savukārt 31 skolēns ir ieguvuši vērtējumu gradācijā no *labi līdz izcili*. (6. pielikums 6.1.att.)

Atgriezeniskā saite:

Lai uzzinātu skolēnu viedokli par pielietoto metožu un uzdevumu atbilstību, skolēni tika lūgti sniegt atgriezenisko saiti attiecībā uz sekojošiem uzdevumiem: *darbs ar tekstu un attēliem*, *diskusija* un *pārskata tabula*. Skolēni tika lūgti atzīmēt uzdevumu, kurš viņiem vislabāk patika, un pēc tam veikt to pašu uzdevumu vērtējumu no cita skatupunkta, atzīmējot viņuprāt efektīvāko mācību vielas apgūšanas veidu. Viedokli sniedza 46 skolēni. Uzdevums *darbs ar tekstu un attēliem* tika novērtēts kā efektīvākais jaunas mācību vielas apgūšanas veids (87%), kaut arī, pēc kritērijiem *patīk* vai *nepatīk*, ieņēma zemāku pakāpi (65%). (5. pielikums, 5.1.att.) Gandrīz visi respondenti (96%) atzīmēja, ka spēja atpazīt attēlos redzamos simbolus. (5. pielikums, 5.2.att.) Savukārt uzdevums *diskusija* pēc kritērijiem *patīk* vai *nepatīk* ieguva visvairāk pozitīvo atsauksmju (78%), tomēr tās efektivitātes vērtējums jaunās mācību vielas apguves procesā ieņēma zemāku pakāpi (54%). Uzdevumu *pārskata tabula* pēc abiem kritērijiem skolēni novērtēja viszemāk, (5. pielikums, 5.1.att.) 78% skolēnu atbildēja, ka uzdevuma sarežģītības pakāpe bija atbilstoša, savukārt 22% novērtēja uzdevumu kā grūti izpildāmu. (5. pielikums 5.3..att.) Skolēnu vērtējums uzdevumiem *simbolu atpazīšanas treniņš* un *jēdzienu karte* nav atveidots, jo prakses ietvaros šo uzdevumu aprobācija netika veikta, mācību stundu atcelšanas dēļ, sakarā ar skolas pasākumiem.

NOBEIGUMS

Mūsdienās skolēni sastopas ar lielu un dažādu informācijas apjomu, plašsaziņas līdzekļos, sociālajos tīklos un izklaides industrijas piedāvājumos – kino, seriālos, datorspēlēs un literatūrā. Reizēm skolēni sastopas ar jauniem jēdzieniem, priekšstatu interpretācijām, viedokļiem, un pieņem tos kā īstenību. Šāda pedagoģiski un zinātniski *nevadīta mācību procesa* rezultātā, skolēnu apziņā bieži iesakņojas patiesībai neatbilstoši priekšstati – stereotipi. Šī iemesla dēļ reliģijas izglītības galvenais uzdevums vispārīzglītojošā skolā būtu pareizi, atbilstoši faktiem un autentiskiem avotiem, palīdzēt sakārtot audzēkņu priekšstatus par pasaules reliģijām, attīstot reliģisko pratību.

Rakstot bakalaura darba teorētisko daļu, autore apzināja attiecīgās tēmas zinātnisko un uzziņu literatūru un veica iegūtās informācijas apkopojumu. Šajā darba posmā autore saskārās ar grūtību, ka līdz šim tēma par reliģisko izglītību skolās Latvijas akadēmiskajā vidē nav plaši pētīta, kā arī trūkst praktiskās pieredzes piemēru un to apraksta.

Bakalaura darba praktiskās daļas izstrādē, pirmkārt, tika izveidots mācību materiāls un metodisko paņēmieni kopums. Mācību materiāla sastādīšanā kā avotu autore izmantoja reliģiskos tekstus, to komentārus un atbilstošu uzziņu literatūru. Savukārt vizuālais materiāls tika iegūts no brīvpieejas interneta avotiem. Otrkārt, izpētes procesā tika iegūti un analizēti skolēnu mācību darbības rezultāti, kā arī iegūta atgriezeniskā saite par autores izveidoto mācību materiālu un metodiskajiem paņēmieniem. Šajā darba posmā autore saskārās ar grūtību, ka skolēni bija pieraduši pie lekciju tipa mācību stundām un skolēnu iepriekšējā pieredze – apgūt mācību saturu ar dažādu interaktīvo metodisko paņēmieni palīdzību, nebija pietiekama.

Pēc bakalaura darba izstrādes autore nonāca pie šādiem secinājumiem:

1. Reliģijpratība ir būtisks aspekts kultūras mantojuma apgūvē un svarīgs socializēšanās procesa elements mūsdienu multikulturālajā sabiedrībā. Šī iemesla dēļ, reliģiju izpētes iekļaušana skolu izglītības saturā var tikt uzskatīta par aktuālu un atbilstošu 21.gs. izglītības pamatnostādņem.
2. Balstoties uz apakšnodaļā „3.1. Metodiskās pieejas apraksts un pamatojums” noteiktajiem reliģiju apguves mērķiem un uzdevumiem, skolas izglītībā par piemērotām tiek uzskatītas reliģiju pētniecības pieejas *mācīties par reliģiju* un *mācīties no reliģijas*, ievērojot ārpus konfesionālu skatījumu uz pasaules reliģijām.
3. Reliģiju izglītība paredz reāli pastāvošu ticības sistēmu pētīšanu. Šī iemesla dēļ, liela loma ir skolotāja profesionālajai kompetencei – skolotāja zināšanām un prasmei tās pasniegt, jo paviršības šajā jomā nebūtu pieļaujamas.

4. Skolotāja uzdevums ir veicināt skolēnu attieksmi – toleranci. Līdz ar to svarīga ir arī paša skolotāja prasme ievērot ārpus konfesionaļu skatījumu pasaules reliģiju pētīšanas procesā, neuzsverot savu personīgo skatījumu un garīgo pieredzi.
5. Skolotājam ir jāapzinās, no kura skatupunkta reliģijas tiks aplūkotas atbilstoši mācību priekšmeta mērķim un uzdevumiem. Piemēram, kulturoloģijas mācību stundās nebūtu jāaplūko reliģijas no vēsturiskā aspekta, bet gan jākoncentrējas uz kultūras mantojuma izpratnes veicināšanu un dažādu pasaules kultūru apzināšanu. Tādēļ pozitīvs mācību procesa rezultāts lielā mērā ir atkarīgs no veiksmīgi īstenotās starppriekšmetu saiknes.
6. Mācību procesa laikā, skolotājam ir jāsniedz skolēnu zināšanu un prasmju objektīvs vērtējums. Tādēļ, līdz ar mācību materiāla sastādīšanu, skaidri jānosaka, kādas skolēnu zināšanas un prasmes tiks attīstītas un vai tās var objektīvi novērtēt.
7. Apkopojot skolēnu zināšanu diagnosticējošās testēšanas rezultātus, var secināt, ka dotajā vispārējās izglītības iestādē skolēnu zināšanas par reliģijām vidusskolas posmā nav pietiekamas.
8. Apkopojot skolēnu aptauju rezultātus par reliģijas nozīmi izglītībā, kultūrā un sabiedrībā, tika secināts, ka skolēni apzinās reliģijas nozīmi, uzskatot to par svarīgu, aktuālu, un atbilstošu skolas izglītības saturam.
9. Skolēnu praktisko darbu rezultāti pierāda, ka izveidotais mācību materiāls un metodisko paņēmieni kopums spēj sekmēt reliģisko pamatpriekšstatu un simbolu apguvi.
10. Skolēnu sniegtā atgriezeniskā saite par mācību procesu liecina, ka daļai skolēnu sagādāja grūtības pārorientēties no pierastā mācību procesa uz interaktīvajām mācību metodēm, tomēr skolēni spēja novērtēt interaktīvo mācību metožu ieguvumus jaunas mācību tēmas apgūvē.

Bakalaura darbā izvirzītais mērķis – aktualizēt reliģisko simbolu un pamatpriekšstatu apgūšanas nepieciešamību vidējās izglītības posmā – ir sasniegts.

Skolēnu praktisko darbu rezultāti liecina, ka hipotēze – sistēmiska reliģisko simbolu un pamatpriekšstatu apguve veicina skolēnu izpratni par pasaules reliģiju dažādību – var tikt uzskatīta par apstiprinātu.

Apzinot apakšnodaļā „3.5. Ieskats reliģiskās izglītības problemātikā vispārīzglītojošās skolās” minētos problēmjaudājumus, kā pētījuma turpinājumu autore saskata:

1. Latvijas skolu reliģiskās izglītības pieredzes apzināšanu – skolotāju anketēšanu, intervēšanu, rezultātu analīzi.

2. Mācību materiāla pilnveidošanu un papildināšanu – līdzvērtīga vizuālā materiāla un teorētiskās bāzes izveidošanu par trim reliģiju grupām – Ābrahamiskās, Dienvidāzijas un Tuvo Austrumu reliģijas, un papildus metodisko paņēmieni apzināšanu un pielāgošanu.

Tālāk turpinot bakalaura darbā iesākto, autores mērķis ir: izveidot pasaules reliģiju tēmas apguves rokasgrāmatu skolotājiem atbilstoši pieejai *mācīties par reliģiju*, kas veicinātu skolēnu reliģijpratību starpkultūru dialoga, kultūras mantojuma un arī laikmetīgās mākslas izpratnes kontekstā.

IZMANTOTĀ LITERATŪRA UN AVOTI

Zinātniskā un uzzīņu literatūra

1. **Albrehta, Dz.** (2001). *Didaktika*. Rīga: RaKa.
2. **Berardo, K., Deardorff, D. K.** (2012). *Building Cultural Competence: Innovative Activities and Models*. Sterling, VA: Stylus Publishing, LLC.
3. **Blūma, D.** (2012). *Izglītība un profesionālā izglītība nākotnei 21. gs. kontekstā Latvijā un ES*. [Tiešsaistē]. Pieejams: <http://profizgl.lu.lv/mod/book/tool/print/index.php?id=23286> [Skatīts 2019. gada 13. novembrī].
4. **Danesi, M.** (2017). *Concise Dictionary of Popular Culture*. New York: Rowman & Littlefield.
5. **Detwiler, R., Jasper D.** (2000). *Religion and Literature*. Westminster: John Knox Press.
6. **Dirba, M.** (2006). *Mijkultūru izglītības daudzveidība*. Rīga: RaKa.
7. **Fisher, M. P.** (2019). *Living Religions*. London: Pearson.
8. **Gebert, K.** (2005). *54 Commentaries to the Torah*. Krakow: Austeria.
9. **Geikina, L.** (2013). *Mācīties būt... un dzīvot kopā!* Rīga: Drukātava.
10. **Geske, A., Grīnfelds, A.** (2006). *Izglītības pētniecība*. Rīga: Latvijas Universitātes akadēmiskais apgāds.
11. **Gombrich, E. H.** (1997). *Mākslas vēsture*. Rīga: Zvaigzne ABC.
12. **Hantingtons, S.** (2012). *Civilizāciju sadursme*. Rīga: Jumava.
13. **Hofstede, G.** (2001). *Culture's Consequences: Comparing Values, Behaviors, Institutions, and Organizations Across Nations*. California: Sage Publication.
14. **Hofstede, G., Hofstede, J. G., Minkov, M.** (2010). *Cultures and Organizations: Software of the Mind*. New York: McGraw Hill Professional.
15. **Yee, K.** (2019). *Interactive Techniques*. Academy for Teaching and Learning Excellence. University of South Florida. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.usf.edu/atle/documents/handout-interactive-techniques.pdf> [Skatīts 2020. gada 10. maijā].
16. **Klīve, V. V.** (1996). *Ticības ceļos*. Rīga: Zinātne.
17. **Koala, E.** (2012). *Ilustrētā arhitektūras vēsture*. Rīga: Zvaigzne ABC.
18. **Kristietības vēsture.** (2005). Rīga: Zvaigzne ABC.
19. *Kultūras izpratnes uz izpausmes rokasgrāmata*. (2016). Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs. [Tiešsaistē]. Pieejams: http://www.unesco.lv/files/OMC-CulturalAwareness-Report-LV-NET_b5413956.pdf [Skatīts 2020. gada 15. aprīlī].
20. **Levina, M., Zilgalvis, J., Tipāne, A.** (2010). *Sakrālās arhitektūras un mākslas mantojums Rīgā*. Rīga: Neptuns.

21. **Mārtinsone, K., Pipere, A., Kamerāde, D.** (2016). *Pētniecība: teorija un prakse*. Rīga: RaKa.
22. **Moran, R. P.** (2001). *Teaching Culture: Perspectives and Practices*. Boston: Heinle.
23. **O’Kane, B.** (2006). *The Treasures of Islamic Art in the Museum of Cairo*. Cairo: The American University in Cairo Press.
24. **Rubana, I. M.** (2004). *Mācīties darot*. Rīga: RaKa
25. **Street, B. V.** (1998). *Edward Burnett Tylor*. Britannica Online. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.britannica.com/biography/Edward-Burnett-Tylor> [Skatīts 2020. gada 31. janvārī].
26. **Svence, G.** (1999). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Zvaigzne ABC.
27. **Trompenaars, F., Hampden-Turner, Ch.** (2003). *Riding the Waves of Culture: Understanding Cultural diversity in Business*. London: Nicholas Brealey Publishing.
28. **Анолли, Л.** (2016). *Психология культуры*. Харьков: Гуманитарный центр.
29. **Зубов, А.** (2018). *Лекции по истории религий*. Москва: Альпина нон-фикшн.
30. **Зубов, А.** (2019). *Доисторические и внеисторические религии. История религий*. Москва: РИПОЛ классик.
31. **Козырев, Ф.** (2006). Методологические ресурсы повышения качества преподавания религии в средней школе. *Научный журнал «Известия Российского государственного педагогического университета имени А. И. Герцена N 6(14): Психолого-педагогические науки (психология, педагогика, теория и методика обучения)»* (191-204 стр.).
32. **Козырев, Ф.** (2014). *Религии как дар. Педагогические статьи и доклады*. Москва: Свято-Филаретовский православно-христианский институт.
33. **Кортунова, Н.** (2017). *Как читать и понимать живопись: интенсивный курс*. Москва: Издательство АСТ.
34. **Мюллер, М.** (1996). *Введение в науку о религии. Классики мирового религиоведения. Антология*. Москва: Канон+.
35. **Эпштейн, М. Н.** (2019). *Будущее гуманитарных наук*. Москва: Панглосс.

Reliģiskie, antīkie un daiļliteratūras oriģinālteksti (tulkojumos)

36. **Aristotle.** *Metaphysics*. Perseus Digital Library. Tufts University. [Tiešsaistē]. Pieejams: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=urn:cts:greekLit:tlg0086.tlg025> [Skatīts 2020. gada 1. februārī].
37. **Bībele.** Latvijas Bībeles biedrība. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://bible.ebaznica.lv/> [Skatīts 2020. gada 10. maijā].
38. **Cicero.** *De Legibus*. Perseus Digital Library. Tufts University. [Tiešsaistē]. Pieejams: <http://www.perseus.tufts.edu/hopper/text?doc=urn:cts:latinLit:phi0474.phi044> [Skatīts 2020. gada 1. februārī].
39. **Talmud.** (2011). Sefaria. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.sefaria.org/texts/Talmud> [Skatīts 2020. gada 10. maijā].
40. **Tanakh.** (2011). Sefaria. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.sefaria.org/texts/Tanakh> [Skatīts 2020. gada 10. maijā].
41. **The Holy Qur’ān.** (2010). Baabda: Dar Soboh.

42. **Библия.** (1989). Москва: Российское Библейское общество.
43. **Данте, А.** (2013). *Божественная комедия. Новая Жизнь.* Москва: «Азбука-Аттикус».
44. **Священный Коран.** (2013). Коран-онлайн. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://quran-online.ru/> [Skatīts 2020. gada 10. maijā].

Izglītības satura dokumenti un avoti

45. **European Parliament, Council of the European Union.** *Recommendation of the european parliament and of the council of 18 december 2006 on key competences for lifelong learning (2006/962/EC).* [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32006H0962> [Skatīts 2020. gada 20. aprīlī].
46. *Kultūras izpratne un pašizpaušme mākslā. Skola2030.* Valsts izglītības satura centrs (VISC). [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.skola2030.lv/lv/skolotajiem/macibu-jomas/kulturas-izpratne-un-pasizpaušme-maksla> [Skatīts 2020. gada 20. aprīlī].
47. **Ministru kabineta noteikumi Nr. 416.** *Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības programmu paraugiem (stājas spēkā 01.09.2020.).* [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/309597-noteikumi-par-valsts-visparejas-videjas-izglitibas-standartu-un-visparejas-videjas-izglitibas-programmu-paraugiem> [Skatīts 2020. gada 20. aprīlī].
48. **Ministru kabineta noteikumi Nr. 715.** *Noteikumi par valsts vispārējās vidējās izglītības standartu un vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmetu standartiem: 22. pielikums Kulturoloģija. Vispārējās vidējās izglītības mācību priekšmeta standarts. (spēkā no 06.06.2013.)* [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://likumi.lv/doc.php?id=257229#piel22> [Skatīts 2020. gada 20. aprīlī].

Audiovizuālie mediji

49. **Cohen, Z.** (2019). *The Secret Behind the Star of David.* Jewish TV Network *Hidabroot.* [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=sIlyBOK6wVU> [Skatīts 2020. gada 6. februārī].
50. **Fricke, R.** (1992). *Baraka.* [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.youtube.com/watch?v=y68wz51WvjM&t=5062s> [Skatīts 2020. gada 18. janvārī].

Citi interneta resursi (emuāri, intervijas)

51. **Aronson, E. (1970).** *The Jigsaw classroom.* Social Psychology Network. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.jigsaw.org/> [Skatīts 2020. gada 7. martā].
52. **Cloete, K.** (2016). *Inferno – Interview with director Ron Howard.* Critical Hit Entertainment. [Tiešsaistē]. <https://www.criticalhit.net/entertainment/inferno-interview-director-ron-howard-latest-dan-brown-adaptation/> [Skatīts 2020. gada 25. maijā].
53. **Ebert, R.** (2008). *The Eye Need no Translator.* Ebert Digital LLC. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.rogerebert.com/reviews/great-movie-baraka-1992> [Skatīts 2020. gada 18. janvārī].
54. **Lynch, D. A.** (2015). *Challenges of Teaching Religious Education.* [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://danielleannelynch.com/2015/07/06/challenges-of-teaching-religious-education/> [Skatīts 2020. gada 15. aprīlī].

55. **Merlo, Ch., Semma, M.** (2018). *6 Interactive Classroom Activities for College Students*. The Top Hat Blog. Education Software For Professors & Educators. [Tiešsaistē]. <https://tophat.com/blog/interactive-classroom-activities/> [Skatīts 2020. gada 10. maijā].

PIELIKUMI

1. pielikums. Aptaujas veidlapa (Likerta skala)

1.1. tabula

Aptaujas veidlapa *Reliģijas tēma vispārizglītojošās skolas mācību saturā* (Likerta skala)

	Pilnīgi piekrītu	Piekrītu	Gan piekrītu, gan nepiekrītu	Nepiekrītu	Pilnīgi nepiekrītu
Zināt par reliģijām ir svarīgi					
Uzskatu, ka par reliģijām zinu pietiekoši					
Mani interesē uzzināt par reliģijām vairāk					
Reliģijai ir svarīga loma mūsdienu sabiedrībā					
Mācību stundās skolā ir jārunā par reliģijām					

2. pielikums. Diagnosticējošais tests

1.1. tabula

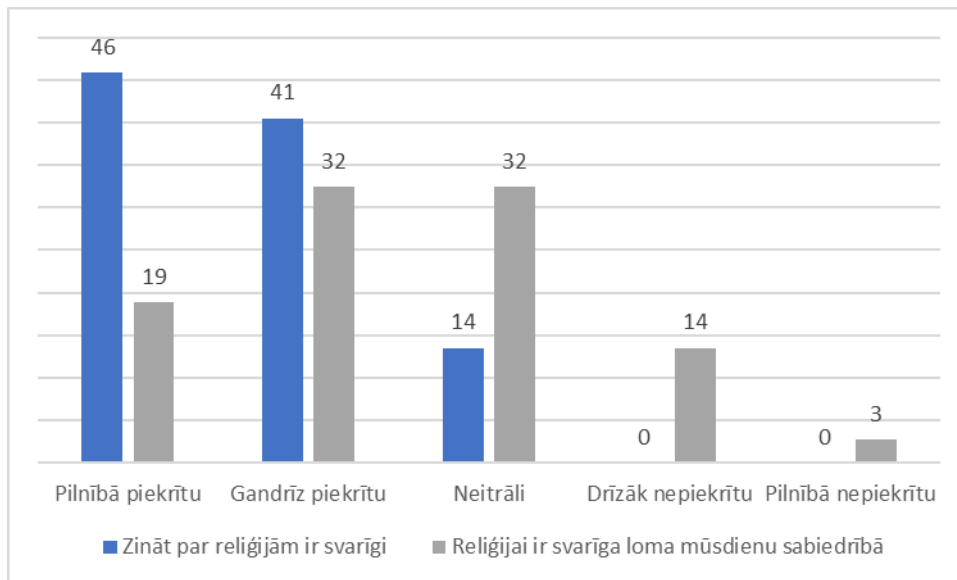
Diagnosticējošais tests *Reliģisko jēdzienu atpazīšana*

1	Buda	7	Vēdas	13	Paradīze	19	Ikona	25	Sabats	31	Bībele
2	Hanuka	8	Mošeja	14	Monoteisms	20	Evangēlijs	26	Protestantisms	32	Jahve
3	Mandala	9	Korāns	15	Apustuļi	21	Laodzi	27	Allāhs	33	Krišna
4	Ramadāns	10	Baznīca	16	Sinagoga	22	Ābrahams	28	Lieldienas	34	Guru
5	Jēzus Kristus	11	lŋ-jaŋ	17	Muhameds	23	Golgāta	29	Sanskrits	35	Joga
6	Kaaba	12	Tora	18	Trīsvienība	24	Nirvāna	30	Reinkarnācija	36	Hidžābs
		Jēdzieni (norādi ciparu)					Attēli (norādi burtu)				
Jūdaisms											
Kristietība											
Islāms											
Hinduisms											
Budisms											
Daoisms											

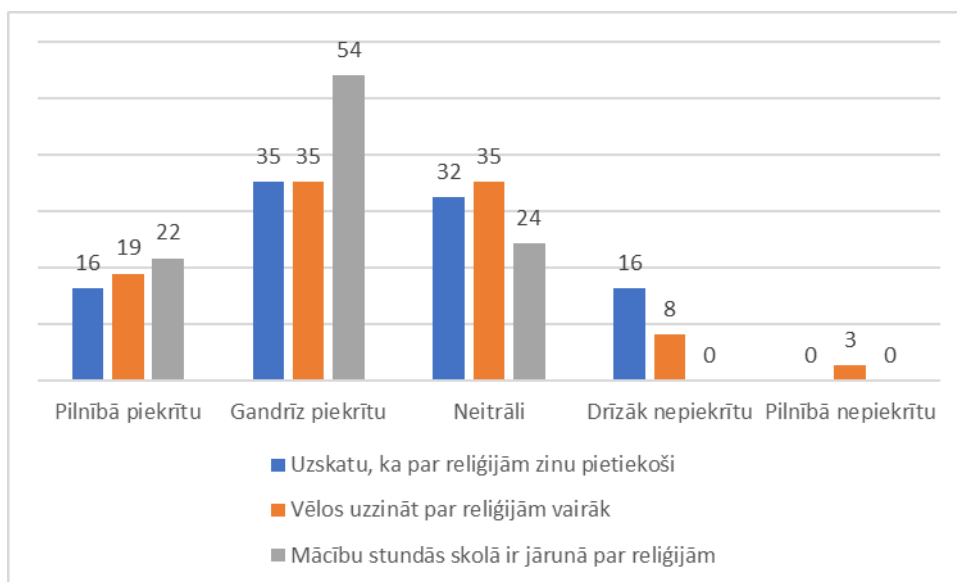

2.1. att. Diagnosticējošais tests *Reliģisko simbolu atpazīšana*

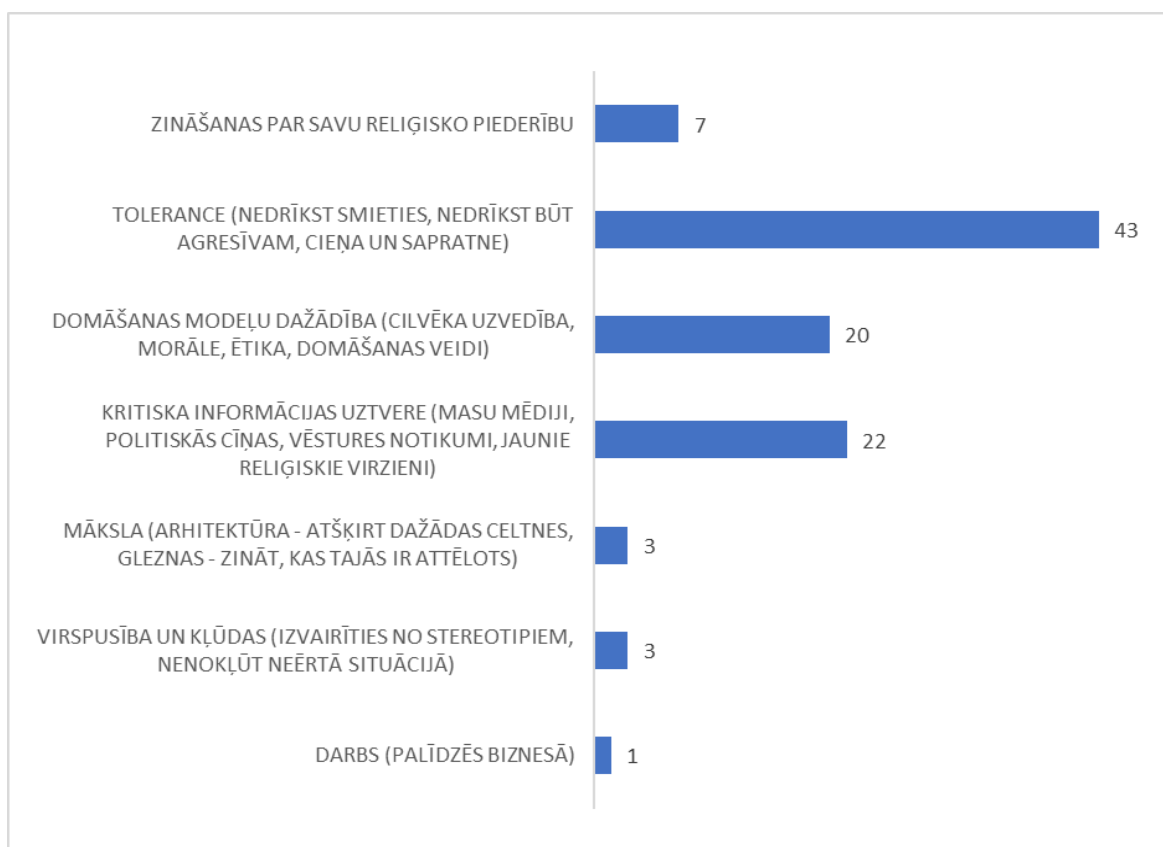
3. pielikums. Aptaujas rezultāti

3.1. att. *Aptaujas rezultāti (Likerta skala), %*

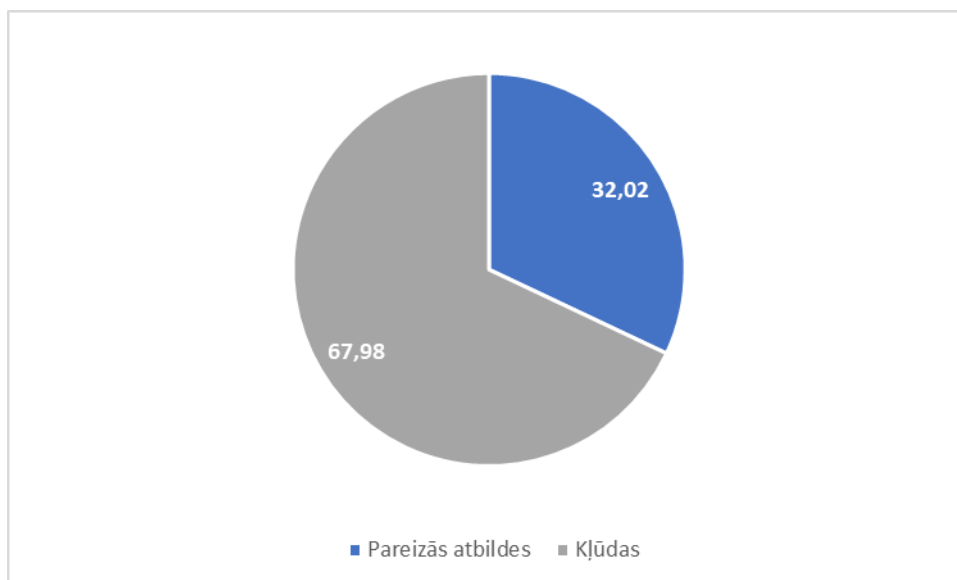

3.2. att. *Aptaujas rezultāti (Likerta skala), %*

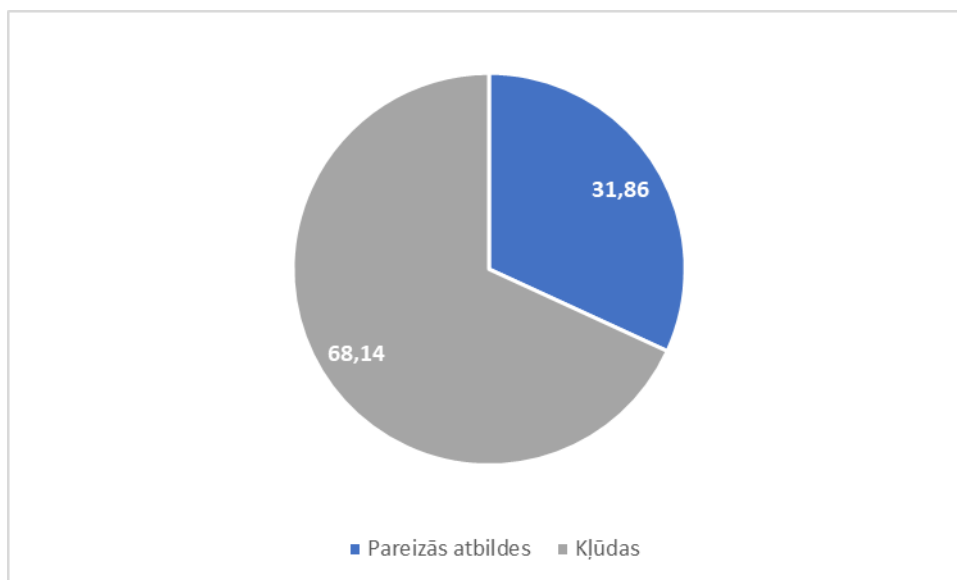

3.3..att. Aptaujas rezultāti *Kāpēc mūsdienu cilvēkam būtu jāapgūst pasaules reliģiju pamatpriekšstatus, %*

4. pielikums. Diagnosticējošā testa rezultāti

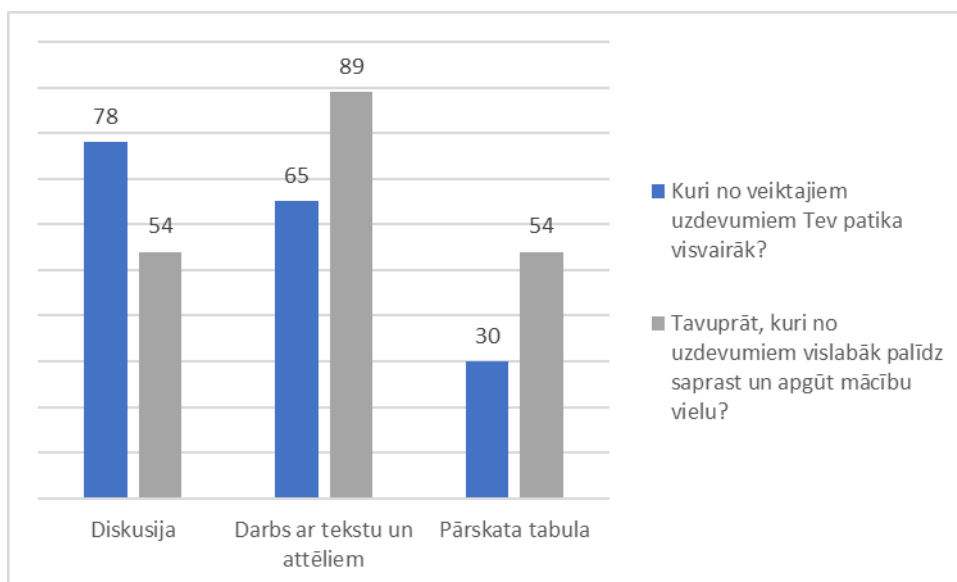

4.1. att. Diagnosticējošā testa rezultāti. Attēlu atpazīšana, %

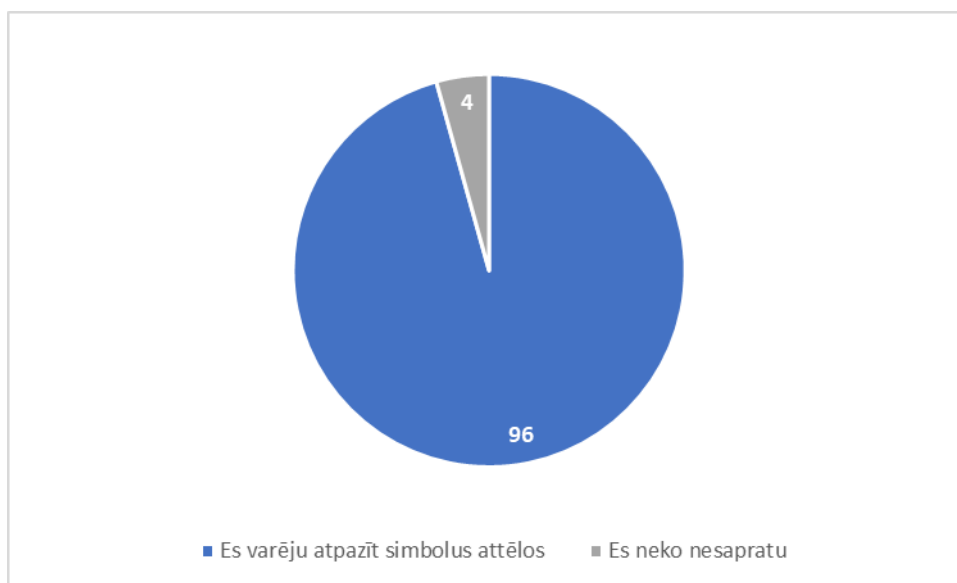

4.2. att. Diagnosticējošā testa rezultāti. Jēdzienu atpazīšana, %

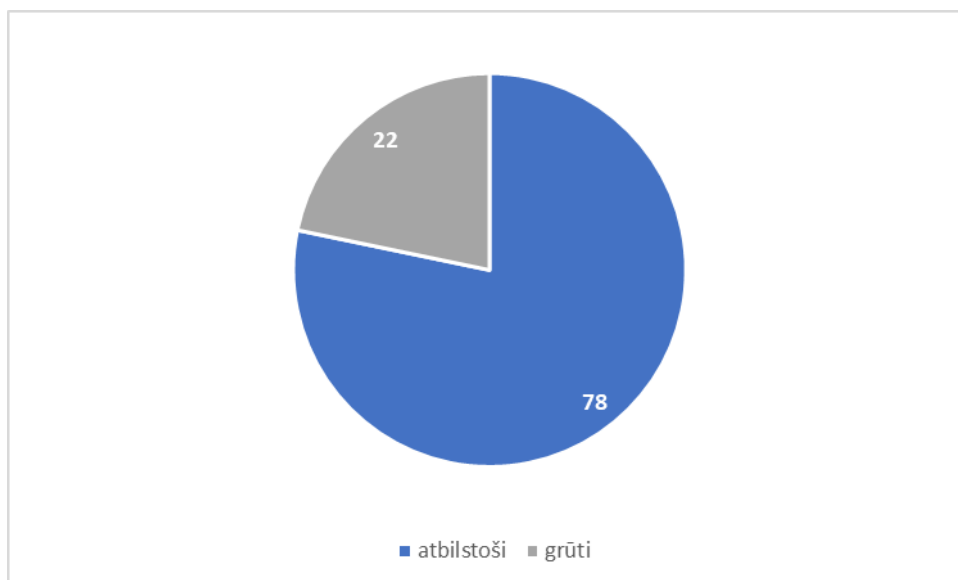
5. pielikums. Aptaujas rezultāti (atgriezeniskā saite)

5.1. att. Aptaujas rezultāti (atgriezeniskā saite), %

5.2. att. Aptaujas rezultāti (atgriezeniskā saite). Skolēnu pašvērtējums uzdevumā *Simbolu atpazīšana*, %

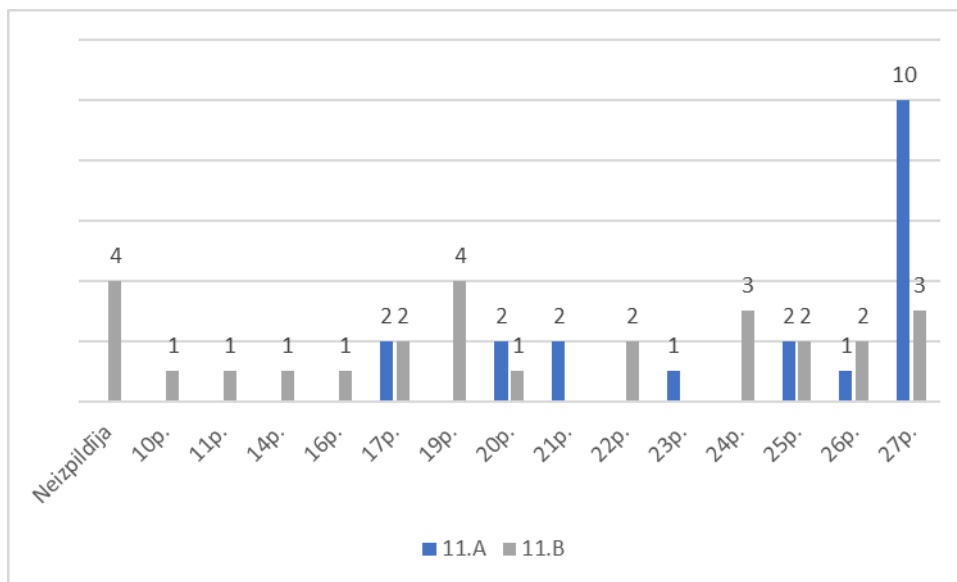
5.3.. att. Aptaujas rezultāti (atgriezeniskā saite). Skolēnu viedoklis par darba lapas grūtības pakāpes atbilstību, %

6. pielikums. Vērtēšanas kritēriji un skolēnu rezultāti

6.1. tabula

Uzdevuma pārskata tabula mācību sasniegumu vērtēšana 10 ballu skalā

Balles	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Punktu skaits	0–3	4–8	9–13	14–15	16–17	18–19	20–21	22–23	24–25	26–27

6.1. att. Skolēnu rezultāti par uzdevumu pārskata tabula, skolēnu skaits

7. pielikums. Teksta materiāls apakštēmai *Svēto Rakstu reliģijas*

Jūdaisma galvenais sakrālais teksts ir **Tora**, kurš ietver piecus ruļļus. Torā **ivritā** ir pierakstītas piecas Mozus grāmatas – Dieva atklātā patiesība, ko Viņš ir devis cilvēkiem caur **pravieti Mozu**. tajā skaitā **Desmit baušļi** jeb likumi, kuru pildīšana tiek ievērota visās ābrahamiskajās reliģijās.

Toras rullis – svētais teksts tiek pierakstīts uz **pergamenta**, tā gali piestiprināti starp diviem koka veltniem, veidojot rullī. Šādā veidā Mozus pirmo reizi esot pierakstījis Dieva Vārdus, un arī mūsdienās ebreji tupina ar roku un tītara spalvu pārrakstīt Toras tekstu. Toras ruļļa pārrakstīšanā nedrīkst izmantot dzelzs vai tērauda priekšmetus, jo šie metāli tiek izmantoti kara ieroču izgatavošanā.

Toras ruļļi ir kā taustāms pierādījums ebreju saiknei ar Dievu, šī iemesla dēļ Toras rullis kļuva gan par vienu no centrālajiem jūdaisma grafiskajiem simboliem, gan arī simboliski ir ietverts ebreju dievnamu – sinagogu, arhitektūrā.

Un Mozus pagriezās un gāja lejā no kalna, un abas akmens plāksnes bija viņa rokā: akmens plāksnes bija aprakstītas no abām pusēm. (Tora, Ex. 32: 15)

Viņš jums pasludināja derību, ko Viņš jums pavēlēja ievērot, Desmit baušļus; un **Viņš tos uzrakstīja uz divām akmens plāksnēm**. (Tora, Deut. 4:13)

Akmens plāksnes simbolizē dievišķās pasaules nepārtraukto esamību un klātbūtni. (Zornberg, 2016: 94)

Desmit baušļi

1. Tev nebūs citus dievus turēt līdzās man.
2. Tev nebūs Kunga, sava Dieva, vārdu nelietīgi valkāt.
3. Tev būs svēto dienu svētīt.
4. Tev būs godāt savu tēvu un māti.
5. Tev nebūs nokaut.

Kristietības galvenais sakrālais teksts ir **Bībele**, tas sastāv no divām daļām – **Vecās Derības** un **Jaunās Derības**. **Vecā Derība** sastāv no 39 grāmatām, to skaitā arī Piecām Mozus grāmatām (tās pašas, kas ir ierakstītas Toras ruļļos).

Ebreji piecas Mozus grāmatas mēdz dēvēt par *rakstīto Toru*, savukārt par *izteikto Toru* ebreji sauc 20 grāmatu sējumu – **Talmūdu**, kurā ietverti **rabīnu** Toras komentāri un priekšraksti par ebreju reliģiskajiem likumiem. (Gelernter, 2009: 5)

„Toras ruļļa divi veltni saplūst divos **sinagogas** torņos. Ebreji, ieejot sinagogā, pazūd pa durvīm *tieši Toras rullī*, kas stingri izstiepts starp diviem taisniem koka veltniem.”

Divu torņu motīvs radies baznīcās un mošejās, nevis *Toru ritējumā*, bet jūdaisms piešķir motīvam jaunu nozīmi un spēku. (Gelernter, 2009: 8)

6. Tev nebūs laulību pārkāpt.

7. Tev nebūs zagt.

8. Tev nebūs nepatiesu liecību dot pret savu tuvāko.

9. Tev nebūs iekārot sava tuvākā sievu.

10. Tev nebūs iekārot nevienu lietu, kas pieder tavam tuvākajam.

Jaunā Derība sastāv no 27 grāmatām, kas tika sarakstītas pēc Jēzus Kristus dzīves, **sengrieķu valodā**. Jaunās Derības galvenā daļa ir pirmās četras grāmatas – **Evaņģēlijs jeb Labā vēsts**, kas ir Jēzus Kristus **apustuļu** vēstījums par Jēzus Kristus dzimšanu, dzīvi, nāvi un augšāmcelšanos, un nodod Jēzus vārdus.

Un šis Valstības evaņģēlijs tiks sludināts visā pasaulē par liecību visām tautām. (JD, Mt. 24:14)

„Nosūtīja Viņš tev (Muhamed) Rakstu (Korānu) patieso, apstiprinošo tam, kas bija (nosūtīts) iepriekš. – bet (iepriekš) nosūtīja Viņš Tauratu (Toru) un Indžilu (Evaņģēliju) – kā ceļvedi cilvēkiem, un nosūtīja Atšķirību (patiesībai no meliem).” (Korāns. 3: 3-4)

Arābu valodas zināšanas ir ārkārtīgi svarīgas, lai saprastu Svēto Korānu. Praviētis ir sadzirdējis Dieva Vārdu tieši šajā valodā, un Dieva Vārds ir jāsaglabā nemainīgs. Pārnēsot tekstu citā valodā, nav iespējams precīzi saglabāt tā saturu. Korāna tulkojumi tiek saukti par nozīmju tulkojumu, bet Svētais Korāns ir tikai un vienīgi arābu valodā.

Islāma mākslā mākslinieku prāti tika novirzīti no reālās pasaules objektiem uz fantastisko līniju un krāsu pasauli. (Gombrich, 1995: 143)

Kad jau daudzi sākuši aprakstīt lietas, kas notikušas mūsu starpā, kā tās mums atstāstījuši pirmie aculiecinieki un Dieva vārda kalpi, tad arī es, visam no sākuma izsekojis, nolēmu tev, cienījamo Teofil, to precīzi pēc kārtas uzrakstīt. (JD, Lk: 1: 1-3)

Galvenais islāma sakrālais teksts ir **Korāns**, kurš sastāv no 114 sūrām jeb nodaļām. Korāna tekstā ir atsauces arī uz **Toru un Evaņģēliju**. Atzīstot, ka visi šie Svētie Raksti ir patiesi un vienoti, un tikai tālākie cilvēku viedokļi un runas ir radījušas ticības šķelšanos.

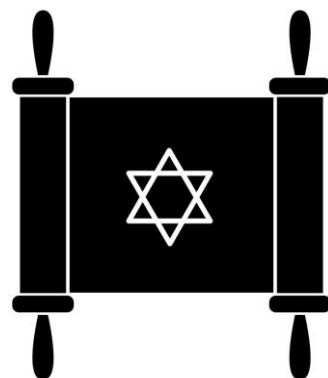
„Patiesi, šis (Korāns) ir Kunga Atklāsme, ar kuru nonāca eņģelis Džibriils (**Gabriēls**), tavā sirdī (**Muhamed**), lai tu sludinātu, skaidrā arābu valodā.” (Korāns, 26: 192-195)

Islāma māksla noraida cilvēka figūru atveidojumu. Visa centrā ir Dieva vārds, kurš atklājas Korānā. **Mošejās** Dieva klātesamība tiek simbolizēta ar visuresošajiem Korāna tekstiem (**kaligrāfija**). Teksti tiek papildināti ar ģeometrisku formu un augu elementu apvienojumu vienotā ornamentā (**arabeska**). (O.Kane, 2006: 12-13)

8. pielikums. Vizuālais materiāls apakštēmai Svēto Rakstu reliģijas

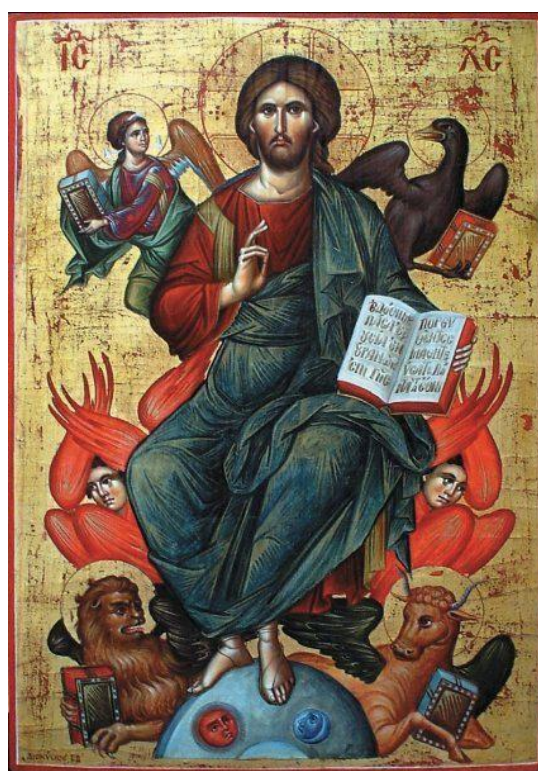
8.1.att. Toras rullis

8.2.att. Toras grafisks simbols

8.3.att. Lielā sinagoga (*The Great Synagogue*) Plzeňā (Pilsene), Čehijā

8.4.att. Ikona. Jēzus Kristus un četrus evaņģēlistu simboli (eņģelis – Sv. Matejs, ērglis – Sv. Jānis, Vērsis – Sv. Lūkas, Lauva – Sv. Marks)

8.5.att. Kaligrāfiskais vārda *Allāhs* atveidojums

8.6.att. Arabeska. Mošeja *Jameh Mosque of Yazd, Irāna*

8.7. att. Sienas flīzes ar kaligrāfisko Korāna tekstu un arabesku gleznojumu mošejā *Dor-i-Tilavat, Samarkandā, Uzbekistāna*

9. pielikums. Teksta materiāls apakštēmai *Monoteisma jēdziens*

Jūdaismā tiek stingri noteikts, ka Dievs – **Jahve**, ir Viens, Vienots un vienā izpausmē, un šī pārliecība balstās **Desmit baušļos**. Torā tiek pareģots, ka uz zemes nāks **mesija**, tomēr jūdaismā tiek noraidīts apgalvojums, ka šis **mesija** ir Jēzus Kristus.

Kristietība tiek pieņemts **Trīsvienības** koncepts – Viena Dieva izpausme trīs veidos – Dievs Tēvs, Dievs Dēls un Svētais Gars, uzskatot, ka **Jēzus Kristus** ir Dieva Dēls, tātad arī Pats Dievs. (Kristietības vēsture, 2005: 112-116)

Ar to Viņš (Jēzus) kļuvis tik daudz varenāks par eņģeļiem, jo ir daudz pārāks par tiem, Viņš mantojis Vārdu. Jo kuram eņģelim gan jebkad Viņš (Dievs) teicis: Mans Dēls Tu esi, šodien Es Tevi esmu dzemdinājis. Un atkal: Es Viņam būšu par Tēvu, un Viņš Man būs par Dēlu. (JD, Ebr.1:4-5)

Tad **Pilāts** saka tiem: „Ko tad es lai daru ar Jēzu, kuru sauc par Kristu?” Viņi visi saka: „Sist Viņu krustā!” Bet viņš sacīja: "Ko tad Viņš ļauna darījis?” Bet tie brēca vēl vairāk: „Sist Viņu krustā!” (JD, Mt.27:22-23)

Krusta simbols ir ietverts kristietības sakrālajā arhitektūrā – it īpaši Rietumbaznīcas tradīcijā. Centriskais baznīcas plānojums (**kupols**) tika ir apvienots ar **krusta plānu** – veidojot **kupolbazilikas** tipa arhitektūras plānojumu. (Koala, 2012: 152-153)

Jums bez Manis nebūs citu dievu. Neveidojiet sev skulpturālu attēlu vai līdzību tam, kas atrodas debesīs virs, uz zemes vai zem tām, vai zem zemes esošajiem ūdeņiem. Jums nav jāklanās un jākalpo viņiem. (Tora, Ex.20:3)

Kristietībā ir pieņemts divu dabu – dievišķā un cilvēka, apvienošanās noslēpums. Tas ir stāsts par **Jaunavu Mariju, kura** ieņēma Jēzu bezgrēcīgā veidā, t.i. bez tēva. Tas esot noticis savienošanās ceļā ar Dievu caur Svēto Garu. Tādā veidā kristietībā tiek pieņemts, ka Dievs ir Jēzus Kristus Tēvs. (Zubov, 2018:178)

Krusts kļuva par galveno kristietības simbolu. Tas simbolizē Jēzus Kristus augšāmcēlšanos jeb Jēzus Kristus teikto Dieva vārdu pierādījumu, (JD, Mt.27:54) ka, nomirstot, Jēzus piedzims mūžīgai dzīvei. Tā ir atbilde un pierādījums cilvēkiem par to, ka pēc nāves cilvēks tiks augšāmcēlts.

Bet **eņģelis** uzrunāja sievas, sacīdams: „Nebīstieties, jo es zinu, ka jūs meklējat Jēzu, **krustā sisto**. Viņš nav šeit, jo Viņš ir **augšāmcēlies**, kā Viņš sacījis.” (JD, Mt.28:5-6)

Kristietības mākslā liela loma ir tēlniecībai un **ikonu** glezniecībai, ar mērķi iemiesot reliģijas mācību, pieņemot, ka šādi tēli cilvēka prātos iespiežas dziļāk nekā mācītāja mutvārdos izteiktā mācība. (Gombrich, 1997: 176-177)

Islāmā atzīst tikai vienu Dievu, vienā izpausmē. Tiek uzskatīts, ka **Trīsvienības** koncepts ir maldīgs, jo Dievam nevar būt bērnu. **Korānā** tiek atzīts, ka **Jēzus Kristus** ir Dieva solītais **mesija**, bet tiek pārmests kristiešiem viņu pārmērīgā Jēzus Kristus slavināšana, saucot Jēzu Kristu par Dievu. (Korāns 4:172)

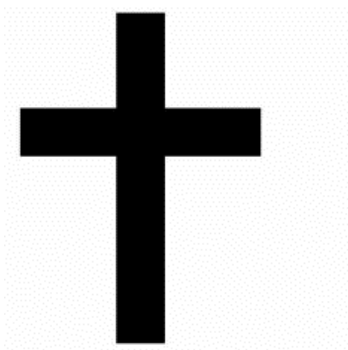
Jo Mesija, Isa (Jēzus), Marjamas (Marijas) dēls, - Allāha un Viņa Vārda Vēstnesis. Uzturiet ticību Allāhā, nevis Viņa Vēstnešos. Un nesakiet: “Trīsvienība”. Patiesi, Allāhs – Vienots Dievs. (Korāns, 4:171)

Korānā tiek minēti 25 **praviešu** vārdi, to starpā arī Ādams, Nūhs (Noass), Ibrahims (Ābrahams), Mūsa (Mozus), Isa (Jēzus) u.c., un pēdējais no cilvēkiem, kuram tika atklāts Dieva Vārds ir pravietis **Muhameds**. Visi pravieši islāmā ir vienlīdzīgi, neviens nav pārāks par otru, un visi viņi ir tikai un vienīgi Dieva Vārda Vēstneši.

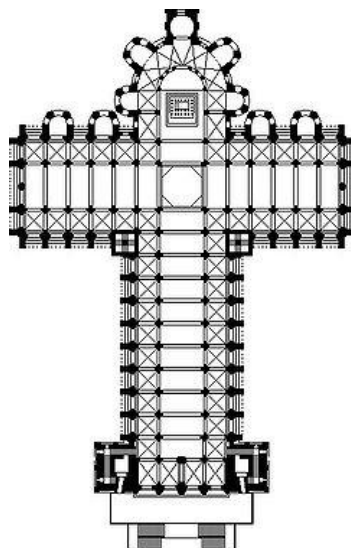
Islāmā tiek atzīts jaunavas **Marijas** nevainīgās bērna ieņemšanas noslēpums, ka Jēzus nācis pasaulē bez tēva. Jēzus nākšanā pasaulē tiek saskatīta līdzība ar pirmā cilvēka **Ādama** radīšanu. Jēzus esot nācis pasaulē tādā pašā veidā, kā Dievs radīja pirmo cilvēku Ādamu. Ādams ir nācis pasaulē bez mātes un tēva, vienīgi pēc Dieva pavēles, bet tādēļ, ka Ādamam nebija miesīgo vecāku, viņš netiek pielūgts kā Dievs.

Vēstnesis (Muhameds) noticeja tam, kas viņam tika atklāts no viņa Kunga. Visi ticīgie noticeja **Allāham**, Viņa eņģeļiem, Viņa rakstiem un Viņa vēstnešiem: „Nepiešķiram mēs atšķirības Viņa vēstnešiem.” (Korāns, 2: 285)

10. pielikums. Vizuālais materiāls apakštēmai *Monoteisms jēdziena*

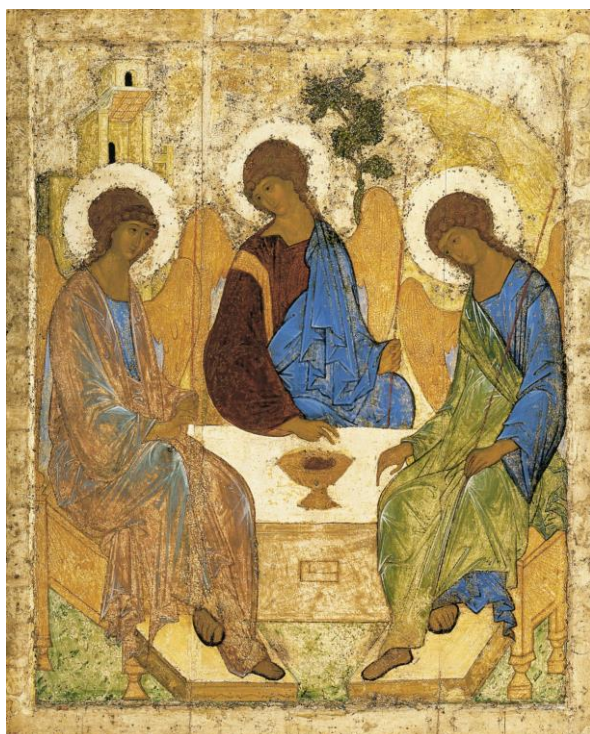
10.1. att. Rietumbaznīcas grafiskais krusta simbols

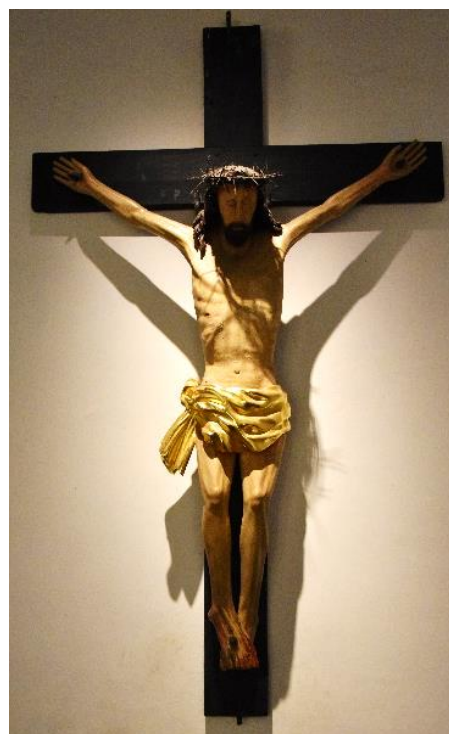
10.2. att. Santjago de Kompostelas katedrāles plāns (Santjago de Kompostela, Spānija)

10.3. att. Austrumbaznīcas grafiskais krusta simbols

10.4. att. Ikona Svētā Trīsvienība. Andrejs Rubļovs, 14.gs.

10.5. att. Krucifikss. Svētā Jāņa katedrāle (Varšava, Polija)

11. pielikums. Teksta materiāls apakštēmai *Sakrālās celtnes – Dieva svētnīcas*

Dievs ir radījis Pasauli sešās dienās, un **septīto dienu** Dievs pasludināja par Svētu un *atpūtās* no pasaules radīšanas. Šī iemesla dēļ, visās trīs reliģijās tiek īpaši atzīmēta šī **septītā diena**: jūdaismā – sestdiena jeb **sabats**, (Ex.20:8) kristietībā – svētdiena, savukārt islāmā – tā ir piektdiena. (Korāns, 62:9) Šajā dienā ticīgiem nav atļauts strādāt un diena ir jāvelta Dievam, pavadot to lūgšanās, labās domās, priekā un pateicībā Dievam par skaisto pasauli.

Un svētīja Visuvarenais septīto dienu, iesvētīja to, jo šajā dienā atpūtās no Sava darba, kuru veica Visuvarenais, veidojot. (Tora, Gen.1:2,3)

Iesākumā Visuvarenais radīja debesis un zemi. (Tora, Gen.1:1:1)
Visuvarenais sacīja: „Lai top gaisma”;
un tapa gaisma. (Tora, Gen.1:1:3)

Allāhs ir Tas, Kurš radīja debesis un zemi, un to, kas ir starp tiem sešu dienu laikā un pēc tam nostiprinājās uz Troņa. (Korāns, 25:59)

Viņš ir debesu un zemes Radītājs. Kad Viņš pieņēma lēmumu, tad Viņam tikai jāpasaka: „Lai top!”, un tas piepildās. (Korāns, 2:117)

Pasaules radīšanas stāsts simboliski tiek ietvert ābramisko reliģiju sakrālajās celtnēs: jūdaismā – **sinagoga**, kristietībā – **baznīca**, islāmā – **mošeja**: „Un tiem būs Man taisīt svētnīcu.” (Tora, Ex.25:8)

Viens no pamatelementiem ābramisko reliģiju sakrālajās celtnu arhitektūrā ir **kupols** – jumts vai velve kupola formā, kas simbolizē Dieva Valstību.

Galvenais jūdaisma simbols ir heksagramma **Dāvida zvaigzne** jeb *Dāvida vairogs*. Tas simbolizē pasaules elementu vienotību, kuri tiek attēli trijstūru formā. Viens no simbola izskaidrojumiem ir, ka simbols sastāv no diviem pretēji vērstiem trijstūriem, simbolizējiet pretstatu savienību, kā rezultātā tiek radīts viss pasaulē, piemēram, sievišķais un vīrišķais spēks. Šāds simbols esot bijis attēlots uz **valdnieka Dāvida** vairoga.

Dievs izveidoja velvi un atdalīja ūdeņus zem velves no ūdeņiem virs velves; tā tas bija, un Dievs nosauca velvi par debesīm. (Tora, Gen.1:7-8)

Savukārt otrs simbola skaidrojums liek palūkoties uz **Dāvida zvaigzni** kā uz sešiem maziem trijstūriem un *Dāvida zvaigznes* centru. Šajā skatījumā seši trijstūri simbolizē pasaules redzamo, materiālo pasauli, simbolizējot to ar debespusēm, kurus visus balsta un savstarpēji vieno septītā dimensija – garīgums. (Cohen, 2019)

Tempļa Rietumu siena Jeruzalemē jeb **Raudu mūris** ir jūdaisma vissvētākā vieta. Tā ir īpaša un neparasta svētnīca, jo tā ir tukša un nedekorēta, tajā nav nekā, kas atrodas iekšpusē vai aiz tās, vai virs tās; un tomēr ebreji pie šīs sienas sajūt īpašu tuvību Dievam. (Gelertner, 2009: 9)

Tad **Zālamans** sāka būvēt Tā Kunga namu Jeruzalemē **Morijas kalnā**, kur Tas Kungs parādījās viņa tēvam **Dāvidam**. (**Tanakh**. Ketuvim. IIChron. 3: 1)

Par galveno jūdaisma sakrālo simbolu tiek uzskatīts svečturis **menora**, kurš tika darināts pēc paša Dieva – **Jahves** norādījumiem. Šī iemesla dēļ, jūdaismā ir attīstīta sakrālo priekšmetu darināšanas māksla.

Svētā kapa baznīca Jeruzalemē, saukta arī par **Svēto kapu**. Kristiešu tradīcijā, šī vieta – **Golgātas** pakalns, tiek atzīta par vietu, kur Jēzus mira, tika apglabāts un augšāmcēlās no mirušajiem.

Bet tanī vietā, kur viņus bija krustā situši, bija dārzs un šinī dārzā jauna kapa vieta, kurā vēl neviens nebija glabāts. Tur tie ielika Jēzu. (JD, Jņ. 19:41-42)

Viens no pieciem islāma **ticības pilāriem** nosaka, ka musulmaņiem ir jālūdzas piecas reizes dienā. Piecas reizes dienā vīriešu balss no skaļruņiem uz **mošeju** jūmtiem sasauc musulmaņus uz lūgšanu. Šim nolūkam kalpoja tornis (**minarets**), kurš nodrošināja labu skaņas izplatību un norādīja mošejas atrašanās vietu. Musulmaņi lūdzās, vēršot skatu virzienā uz **Meku**, šis virziens tiek saukts par **kiblu**.

Galvenā musulmaņu svētvietā ir **Kaaba** – pirmais templis, kuru uzcēla Ābrahams pēc Allāha norādījumiem. „Allāhs izveidoja Kaabu, Aizliegtu namu (Harāma mošeju) (..) par atbalstu cilvēkiem” (Korāns, 5: 97)

Trešā svarīgākā musulmaņu svētvietā pēc **Mekas** un **Medīnas** ir **mošeja Al-Aksa (Al-Aqsa) Jeruzalemē**.

Iztaisi arī lukturi no tīra zelta, izkal to, un tā kājai un zariem, kausiņiem, bumbuliem un ziediem jābūt vienā gabalā ar to. (Tora, Ex.25:31)

Un, kad tie nonāca tai vietā, ko sauc par pieres vietu (Golgāta), tad tie tur sita krustā Viņu un tos ļaundarus, vienu pa labo un otru pa kreiso roku. (JD, Lk. 23: 33)

Tad arī otrs māceklis iegāja, kas pirmais pie kapa bija nācis, redzēja un ticēja. Jo tie vēl nebija sapratuši rakstus, ka Viņam (Jēzum) vajag uzcelties no miroņiem. (JD, Jņ. 20: 8-9)

Kaaba atrodas **Mekas pilsētā, Harāma mošejā**. Kaaba ir īpaša ar to, ka tajā ir iebūvēts **Melnais akmens**, kuru **Ābrahamam** esot atnesis **erceņģelis Gabriēls** no pašas **Paradīzes**. Akmens iesākumā esot bijis balts, bet, nonākot uz zemes, tas kļuva melns.

Visšķīstākais ir Tas, Kurš naktī pārnesa Savu kalpu (Muhamedu), lai parādītu dažas no Mūsu zīmēm, no **Aizliegtās (Harāma) mošejas** uz **al-Aksas mošeju**, kuras apkārtnei Mēs esam dāvājuši svētību. (Korāns, 17:1)

12. pielikums. Vizuālais materiāls apakštēmai *Sakrālās celtnes – Dieva svētnīcas*

12.1.att. Rambana sinagoga (*The Ramban Synagogue*) Jeruzalemē, Izraēla

12.2.att. Zilā kupola baznīca (*Blue Domed Church*), Santorini, Grieķija

12.3.att. Muhameda Ali mošeja (*Mohammed Ali Mosque*) Kairā, Ēģipte

12.4.att. Golgātas pakalna grafiskais simbols

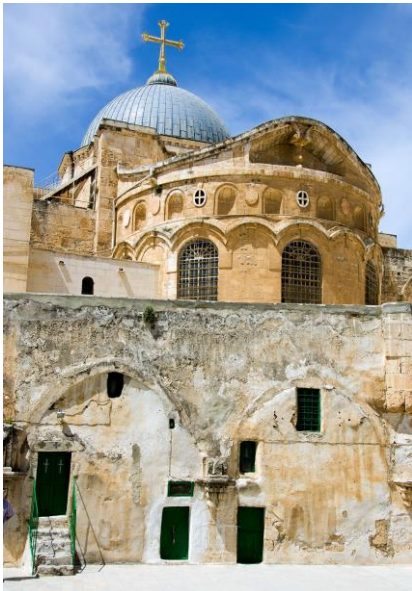
12.5.att. Tempļa Rietumu siena (*Raudu mūris*) Jeruzalemē, Izraēla

12.6.att. Jūdaisma simbols “Dāvida zvaigzne”

12.7.att. Menora

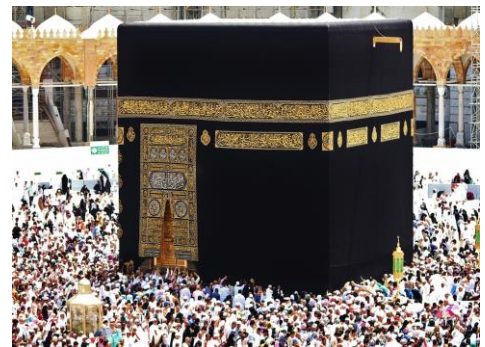
12.8.att. Svētā kapa baznīca Jeruzalemē, Izraēla

12.9.att. Kristus kapa kapela Svētā kapa baznīcā Jeruzalemē, Izraēla

12.10.att. Mošeja Al-Aksa (Al-Aqsa) Jeruzalemē, Izraēla

12.11.att. Kaaba (templis) Harāma mošejā Mekā, Saūda Arābija

12.12.att. Harāma jeb Aizliegtā mošeja (Al Haram) Mekā, Saūda Arābija

12.13.att. Melnais akmens Kaabas templī Harāma mošejā Mekā, Saūda Arābija

13. pielikums. Teksta materiāls apakštēmai *Eksistenciālie jautājumi*

Cilvēka radīšanas stāsts

Un Dievs Tas Kungs radīja cilvēku no zemes pīšļiem un iedvesa viņa nāsīs dzīvības dvasi; tā cilvēks tapa par dzīvu dvēseli. (Tora, Gen 2: 7)

Mēs radījām cilvēku no sausa, dzidra māla, kas iegūts no pārveidotiem dubļiem. (Korāns, 15: 26)

Cilvēka uzdevums

Un Visuvarenais sacīja: „Radīsim cilvēku pēc tēla un līdzības; tie lai valda pār zivīm jūrā un pār putniem gaisā, un pār lopiem, un pār visu zemi un visiem rāpuļiem, kas rāpo zemes virsū.” (Tora, Gen 1:1:26)

Un lūk, sacīja tavs Kungs eņģeļiem: „Es nolikšu uz zemes pārvaldnieku”. (Korāns, 2:30)

Un Varenais Jahve pavēlēja cilvēkam, sacīdams: „No visiem dārza kokiem tu vari ēst, Bet no **labā un ļaunā zināšanu koka** – neēd no tā; jo dienā, kad tajā iekodīsi, kļūsi mirstīgs.” (Tora, Gen.2: 16-17)

Mēs teicām: „Ak, Ādam! Apmeties Paradīzē kopā ar savu sievu. Ēdiet tur brīvi, ko vēlaties, bet netuvojieties **šim kokam**, jo pretējā gadījumā jūs kļūsiet par vieniem no noziedzniekiem.” (Korāns, 2: 35)

Un Dievs Tas Kungs darināja cilvēkam un viņa sievai drānas no ādām un tajās iegērbja viņus. (Tora, Gen.3: 21)

Ak, Ādama bērni! Mēs patiešām Esam jums dāvājuši apģērbu, ar kuru nosegtu jūsu kailumu un tērpus (skaistumam). (Korāns, 7: 26)

Atpazīstamākais islāma simbols ir **pusmēness ar piecstaru zvaigzni** (zvaigzne simbolizē **piecus ticības pilārus**; mēness – kā zīme **gavēņu**, svētku sākumam).

Bet dievbijīgs ir tas, kurš noticēja Allāham, Tiesas dienai, eņģeļiem, Rakstiem, praviešiem, kurš izdalīja savu īpašumu radniekiem, bāreņiem, nabadzīgajiem, ceļotājiem, neskatoties uz mīlestību pret to, (..) kurš izpildīja lūgšanas, izmaksāja ziedojumu (..). (Korāns, 2: 177)

Apģērbs

Nosedziet galvu, lai debesu bailes būtu pār jums, un lūdziet Dievišķo žēlastību. (Talmuds, Shabbat 156b:6)

Tas Kungs Dievs sacīja: „Nav labi cilvēkam būt vienam; Es viņam darīšu palīgu.” (Tora, Gen.2:18)

Apģērbs

Katrs vīrs, kas Dievu lūdz vai pravieto ar apsegtu galvu, apkauno savu galvu. Un katra sieva, kas ar neapsegtu galvu lūdz Dievu vai pravieto, apkauno savu galvu, jo tas ir tāpat, ka tā būtu apcirpta. (..) tad lai tā aizsedzas. (JD, 1Kor: 4-6)

Ak pravietī! Pasaki savām sievām, meitām un ticīgu vīriešu sievietēm, lai viņas ciešāk pievelk savus apseigus. Šādi viņas būs vieglāk atpazīt (atšķirt no verdzenēm un netiklām sievietēm) un viņas nepakļauties apvainojumiem (tikš pasargātas no sliktiem cilvēkiem ar netiklām domām). (Korāns, 33: 59)

Pasaules gals

Un (cilvēki), baidoties no **Jahves** un no Viņa Varenības spožuma, aiz bailēm slēpsies akmeņu plaisās un zemes ieplakās, kad Viņš celsies, lai iznīcinātu zemi. (Isaiah. 2:19) Daudzi no tiem, kas guļ zemes putekļos, pamodīsies, daži uz mūžīgo dzīvi, citi – kaunā uz mūžīgām šausmām. (**Tanakh**, Ketuvim, Daniel. 12:2)

(..) Zeme tiek dota kā dzīvesvieta un lietošanas objekts uz noteiktu laiku. (Korāns, 2: 36)

Paradīze

Un viņš man parādīja tīru dzīves upi, dzidru kā kristālu, kas nāk no Dieva un Jēra troņa. Viņa ielas vidū un abpus upei dzīvības koks, kas divpadsmit reizes nes augļus, katru mēnesi savus; un koka lapas – tautu dziedināšanai. Nekas tur nebūs vairs nolādēts. (JD, Atkl.20:1-3)

Bet vīram nebūs galvu aizsegt, jo tas ir Dieva godības attēls un atspulgs; Jo vīrs nav radīts sievas dēļ, bet sieva vīra dēļ. [JD, 1Kor: 7-9] Tāpēc sievietai jābūt galvā varas zīmei pār viņu (pār sevi pašu), priekš eņģeļiem. (JD, 1Kor: 10)

Musulmaņu (vīriešu) apģērbam jāapslēpj viss, kas atrodas starp nabassaiti un ceļgalu. Tam jābūt vaļīgam, nedrīkst būt caurspīdīgs un pieguļošs, lai privātās ķermeņa daļas paliktu apslēptas. To nosaka šariata likums, kas atteicas gan uz sievietēm, gan uz vīriešiem.

Un tur būs zīmes saulē, mēness un zvaigznēs, un uz zemes tautu nemiers jūras un viļņu rūkšanas dēļ, cilvēki no bailēm zaudēs samaņu, bailēs par to, kas nāk uz pasaules. Jo debesu spēki tiks satricināti. (JD, Mt.21: 25-26)

Tajā dienā zeme tiks aizstāta ar citu, kā arī debesis, un viņi (cilvēki) parādīsies Allāha, Vienīgā, Varenā priekšā. (Korāns, 14: 48)

Tie, kas paklusa Allāham un Viņa sūtnim, Viņš ievēdīs paradīzes dārzos, kuros tek upes. Viņi būs tur mūžīgi. Tas ir visvarenākais sasniegums. (Korāns, 4: 13)

Elle

Sātānu, kas viņus pievīla, iemeta uguns un sēra jūrā (..); tie tiks mocīti dienām un naktīm mūžīgi mūžam. (JD, Atkl.20:10)

Liekuļiem, liekulēm un neticīgajiem Allāhs apsolīja Elles uguni, kurā viņi paliks mūžīgi. (Korāns. 9: 68)

14. pielikums. Vizuālais materiāls apakštēmai *Eksistenciālie jautājumi*

14.1.att. Musulmaņu sieviešu galvassega – nikābs

14.2.att. Islāma simbols pusmēness ar piecstaru zvaigzni

14.3.att. Musulmaņu vīriešu galvassega – kufi

14.4.att. Musulmaņu sieviešu galvassega – hidžābs

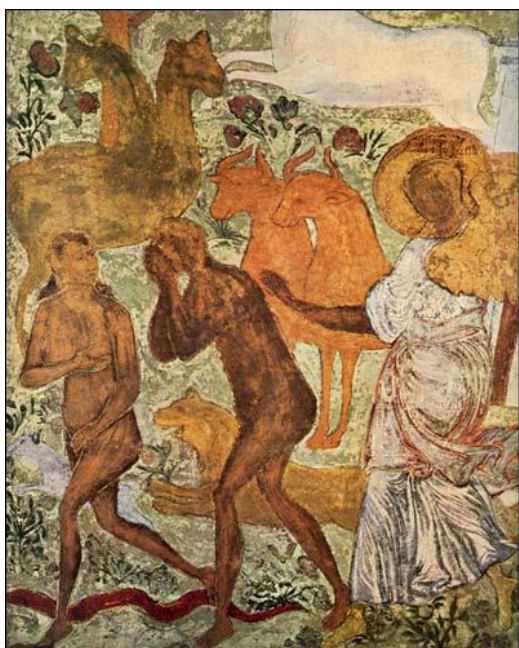
14.5.att. Ebreju vīriešu galvassega – kipa

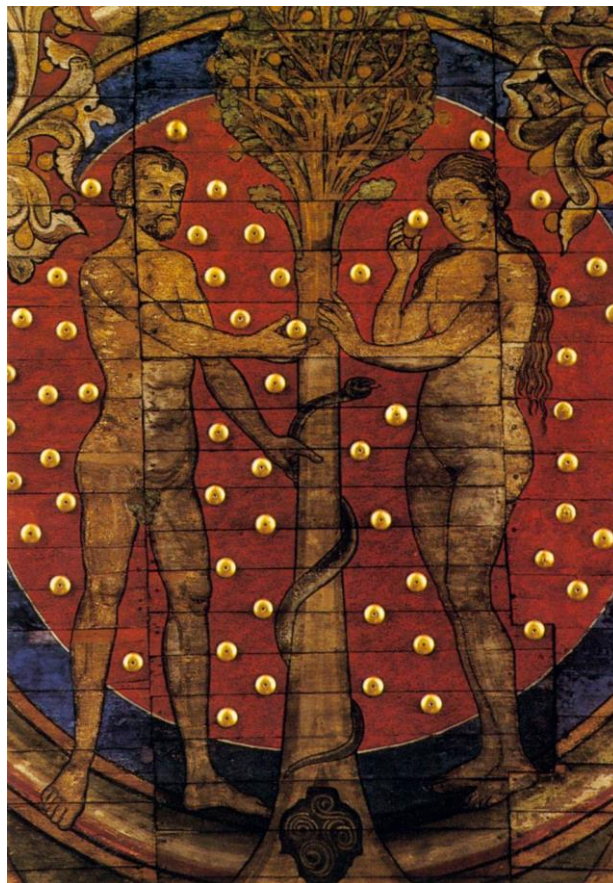
14.6.att. Kristīgo sieviešu galvassega (Austrumbaznīca) – lakats

14.7.att. Kristīgo sieviešu galvassega (Rietumbaznīca) – plīvurs (pārsvarā lietots kāzu ceremonijās, bet reizēm arī ārpus tām)

14.8.att. Freska *Padzīšana no Paradīzes dārza*. Sv. Jāņa pareizticīgo baznīca (Церковь Иоанна Предтечи) Vologdā, Krievija

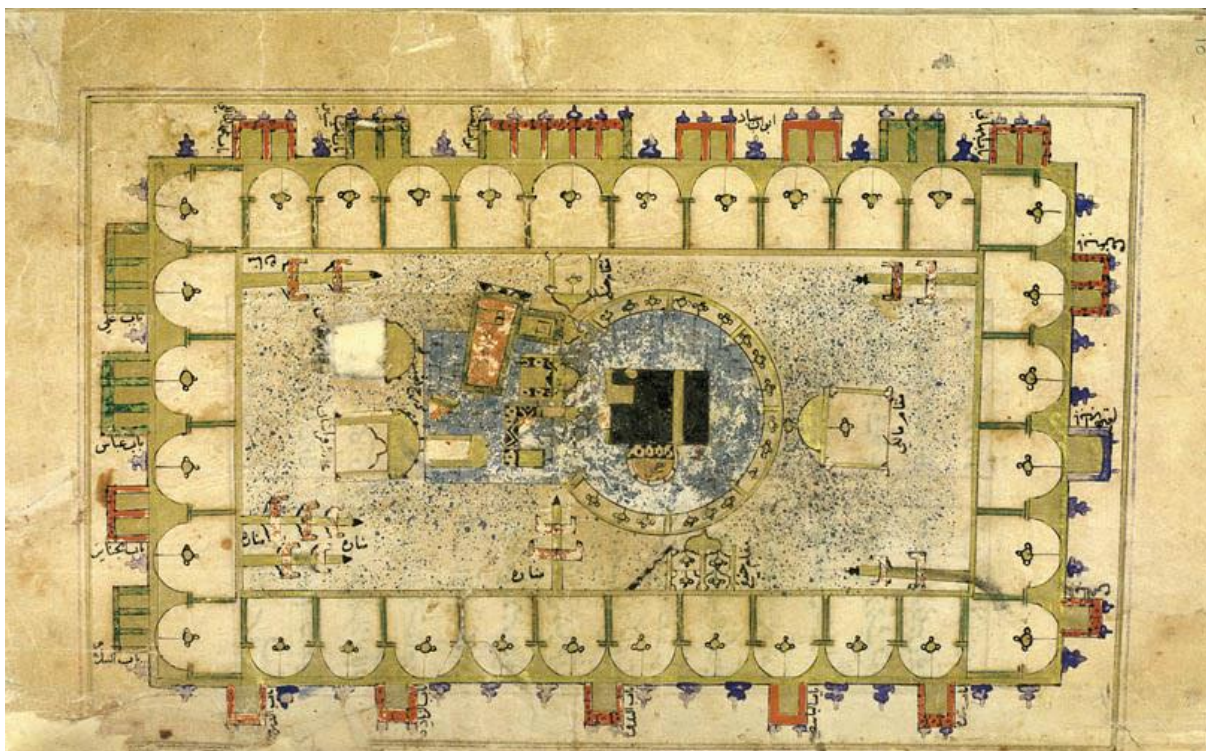

14.9.att. Griestu gleznējums *Labā un ļaunā atzīšanas koks*. Sv. Mihaela baznīca Hildešeimā, Vācija

14.10.att. Mikelandželo. *Ādama radīšana*. Freska Siksta kapelā, Vatikāns

15. pielikums. Vizuālā materiāla piemērs uzdevumam *Simbolu atpazīšana vingrinājums*

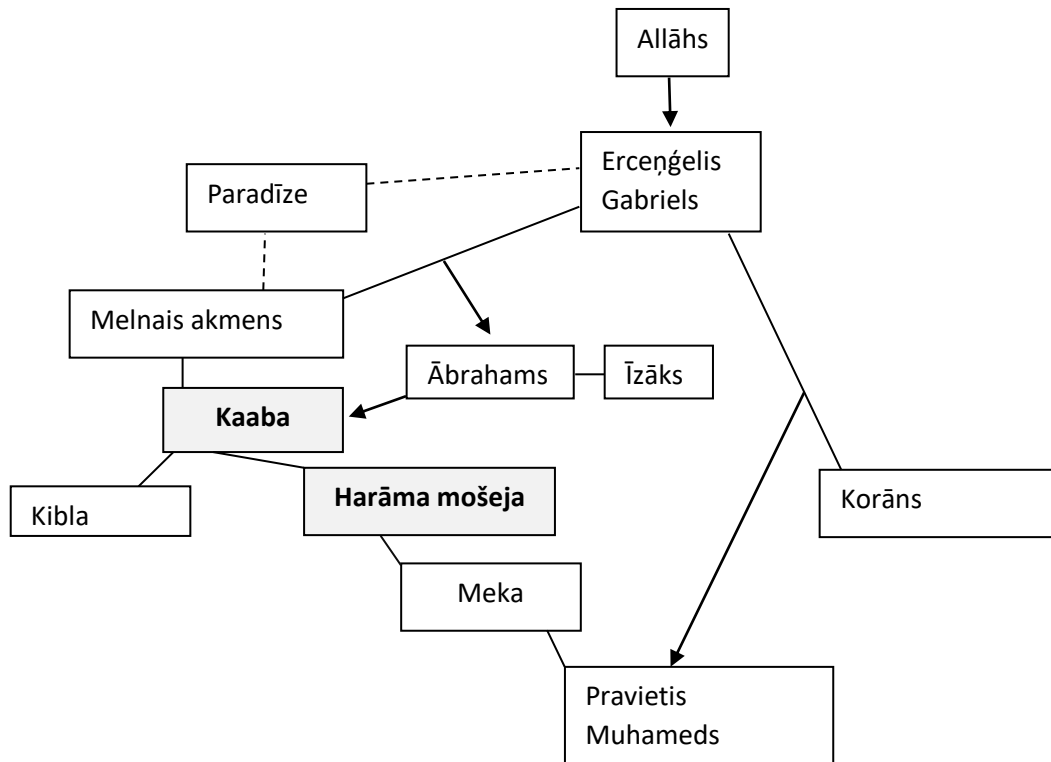

15.1.att. Manuskripta *Svēto pilsētu apraksts (Futuh al-Haramain)* ilustrācija, 16.gs., Turcija

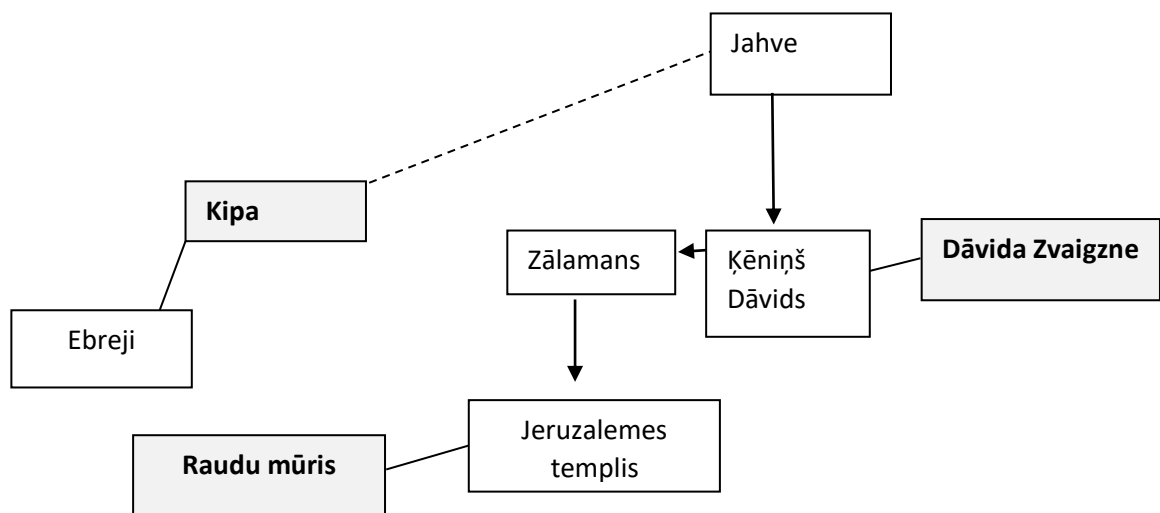

15.2.att. Rietumu siena (Raudu mūris) Jeruzalemē, Izraēla

16. pielikums. Uzdevuma jēdzienu karte piemērs

16.1.att. Jēdzienu kartes piemērs atbilstoši attēlam (sk. 15. pielikumu 15.1.att.)

16.2.att. Jēdzienu kartes piemērs atbilstoši attēlam (sk. 15. pielikumu 15.2.att.)

17. pielikums. Darba lapa pārskata tabula

17.1. tabula

Uzdevuma pārskata tabula darba lapa

	JŪDAISMS	KRISTIETĪBA	ISLĀMS
DIEVS			
PASAULE			
CILVĒKS			
TEKSTS			
AIZSĀCĒJS			
RELIĢIJAS SIMBOLS			
DIEVNAMS			
GALVENĀ SVĒTVIETA			
SAKRĀLĀ MĀKSLA			
JĒDZIENU SKAIDROJUMS			
JŪDAISMS			
KRISTIETĪBA			
ISLĀMS			

18. pielikums. Skolēnu darbu piemēri. Uzdevums pārskata tabula

18.1. tabula

Skolēna darbs Nr. 1

	JŪDAISMS	KRISTIETĪBA	ISLĀMS
DIEVS	Jahve. Monoteisms. Teocentrisms.	Monoteisms. Teocentrisms. Trīsvienība – Dieva atklāta būtība trīs izpausmēs: Dieva Tēvs, Dieva Dēls, Dieva Svētais Gars. Dieva Dēls – Jēzus Kristus	Allāhs. Monoteisms. Teocentrisms. Nekas pasaulē nevar notikt bez Allāha atļaujas.
PASAULE	Dievs ir radījis visu, kas pastāv cilvēkam apkārt. Jūdaismā pastāv uzskats par pasaules galu.	Dievs ir radījis visu, kas pastāv cilvēkam apkārt. Pasaule nav mūžīga.	Pirms Tiesas dienas iestāsies Pasaules gals , kad Dievs pilnībā pārvērtīs šo pasauli. Visi cilvēki, arī mirušie atbildēs par saviem darbiem.
CILVĒKS	Grēks ir pārkāpums Baušļi ir Dieva dotie likumi , kuri cilvēkam jāievēro savas dzīves laikā. Mirušo augšāmcelšana.	Cilvēkam jāievēro Dieva dotie likumi, jāseko Jēzus Kristus piemēram. Cilvēki tic, ka ir dzīve pēc nāves. Cilvēks pēc nāves var nokļūt paradīzē vai ellē . Ar kristīšanu cilvēks tiek uzņemts kristīgajā baznīcā.	Pieci islāma pīlāri , kas ir obligāti katram musulmanim. Piecas reizes dienas laikā jālūdzas, pagriežoties ar seju uz Mekas pusi. Islāmā pastāv uzskats, ka eksistē dzīve pēc nāves. Cilvēki nonāks vai nu paradīzē , vai ellē . Vismaz vienu reizi gadā jāaiziet svētceļojumā. Jāievēro šariata likumus .
TEKSTS	Ebreju Svētie raksti ir Tanahs(Tora, Nebiim, Ketubim) un Talmuds . Tora sastāv no 5 daļām (iekšā ir 10 baušļi). Rakstīta ivritā .	Bībele. Vecā derība un Jaunā derība. Evaņģēlijs - vēstījums par Jēzus Kristus un viņa apustuļu dzīvi.	Korāns arābu valodā. Ir arī hadīti – reliģiskie teksti, kuros ir pravieša Muhameda teicieni, norādījumi un stāsti par viņu.
AIZSĀCĒJS	Ābrahams – ebreju ciltstēvs. Dievs noslēdza Derību ar Mozu, kurš saņēma no Jahves 10 baušļus .	Kristietība sākās, kad parādījās Jēzus Kristus un sāka mācīt. Un viņa sekotāji pēc tam par to stāstīja citiem un arī pierakstīja.	Muhameds - pravietis, arābu sludinātājs . Dzīvoja Mekā, nomira Medīnā.

SIMBOLS	 <p>Dāvida zvaigzne. Dažādu pasaules elementu apvienojums.</p> <p>Menora. Svečturis. Dievs teica, kā to uztaisīt.</p>	IHTIS Slepenais simbols. Krusts (ir dažādi veidi) Jēzus Kristus tika sist krustā. 	Pusmēness ar piecstaru zvaigzni Attēlo cilvēka ticību Dievam. Kaligrāfiskais vārda «Allāhs» atveidojums.
DIEVNAMS	Sinagoga – sakrāla celtne. Uz visām sinagogām ir attēlota Dāvida zvaigzne .	Baznīca – sakrāla celtne. Rietumu baznīcās: Šīs baznīcas atrodas tajās teritorijās, kur izplatīta Romas katoļu ticība un luterānisms. Krusta formu izmanto arī celtnes plānā. 	Mošeja – sakrāla celtne. Minorets – mošejas tornis, kurš norāda mošejas atrašanās vietu un caur skaļruņiem sasauc musulmaņus uz lūgšanu (5 reizes dienā).
GALVENĀ SVĒTVIETA	Raudu mūris. Jeruzaleme. Izraēla.	Svētā kapa baznīca – Jeruzaleme. Vatikāns , kur dzīvo Romas pāvests .	Meka - Saūda Arābija (Harāma mošeja). Kaaba - Pirmais templis. Mošeja Jeruzalemē .
SAKRĀLĀ MĀKSLA	Nedrīkst attēlos rādīt Dievu. Viņi veidoja dažādus skaistus svečturus (menora, hanukija).	Ikonas. Ērģelmūzika.	Nerāda reliģiskos sižetus kā ikonās kristietībā, nav tādu cilvēku un dzīvnieku atveidojumu. Dievišķais attēlots kā kaligrāfisks teksts – Allāha Vārds, Korāna teksts .

Skolēna darbs Nr. 2

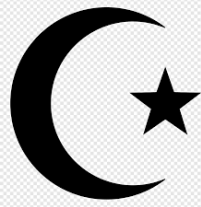
	JŪDAISMS	KRISTIETĪBA	ISLĀMS
DIEVS	Dievs ir visa esošā sākums un pamats. Dievs nav saskatāms un aprakstāms. Viņš ir visa radītājs un valdītājs. Dievs ir labs, taisnīgs. Jahve.	Kristietībā Dieva izpausme atšķiras no jūdaisma un islāma. Kristietībā ir Trīsvienība – viena Dieva izpausme trīs veidos – Dievs Dēls, Dievs Tēvs, Svētais gars.	Dievs ir viens un tikai vienā izpausmē. Jēzus Kristus nav kā Dievs. Allāhs.
PASAULE	Pasaule ir Dieva radīta, tā nevar pastāvēt pati par sevi. Pasaulei ir savs sākums un arī beigas. Laiks šajā pasaulē virzās taisni uz priekšu, nekas šajā pasaulē nenotiek divreiz. Dieva radītā pasaule ir reāla, tajā ir jādzīvo, tā ir jāpēta. Pasaule ir mainīga.		
CILVĒKS	Cilvēks ir augstākā Dieva radība, viņš ir citādāks nekā visas citas radības. Lai arī cilvēks ir radīts pēc Dieva līdzības, viņš nav dievišķs, tādēļ nav pareizi cilvēku pielūgt un dievināt. Dievs cilvēkam devis vairākas dāvanas - prātu, izvēles brīvību, morāli. Cilvēkam ir jāpilda Dieva noteikumi, galvenie tir 10 baušļi.		
TEKSTS	Tora ir kā Bībelē Vecās Derības – pirmās piecas Mozus grāmatas Tora ir vissvētākie no Jūdaisma svētajiem rakstiem. Tanahs.	Bībele, Evaņģēlijs - apustuļu (Jēzus mācekļi) darbi	Korānā apkopotas atklāsmes, ko Dievs licis piedzīvot Muhamedam. Musulmaņi uzskata, ka Korāns īstais ir arābu valodā, jo tajā fiksēti Dieva vārdi.
AIZSĀCĒJS	Ābrahams tiek pieminēts kā ebreju ciltstēvs. Baušļus pierakstīja Mozus.	Kristietība radās mūsu ēras sākumā Jūdejā, Romas impērijā un izplatījās pēc tam, kad Jēzu Kristus sāka savu darbību.	Pravietis Muhameds. Sludina viena Dieva esamību un visu cilvēku vienlīdzību Dieva priekšā
SIMBOLS	Dāvida zvaigzne Simbols (6 stūru zvaigzne - heksagramma) 1) Pretstatu savienība: siev. spēks + vīr. spēks = Viens veselums 2) 6 mazie trijstūri – fiziskās redzamās pasaules elementi. Pa vidu 7. elements – garīgums, jo saista un uztur visu fizisko.	Krusts kristiešiem ir kā atgādinājuma zīme par to, ka Jēzus Kristus visas cilvēces dēļ ir cietis un augšāmcēlies.	Musulmaņu simbols. Laikam, ka šādi simboli bija debesīs, piemēram, Ramadāna mēnesī, kad Allāhs sarunājās ar Muhamedu. Pusmēness ar piecstaru zvaigzni.

DIEVNAMS	Sinagoga. 	Kristiešu dievnamus var iedalīt divās grupās: Rietumu baznīcās un Austrumu baznīcās 	Mošeja
GALVENĀ SVĒTVIETA	Raudu mūris atrodas Jēruzalemē. Tur bija Jeruzalemes templis , tas bija par centrālo svētnīcu. Tagad 19 m augstā Jeruzalemes tempļa rietumu siena, ebreju svētākā vieta.	Galvenā svētvietā kristietībā ir Svētā kapa baznīca Jeruzalemē . Bet arī katoļticībā – Vatikāns	Saūda Arābijā, Mekā ir svētvietā Kaaba (maza, regulāra kuba formas ēka) – Harāma mošeja . Tur ir arī melnais akmens
Jēruzaleme ir sena pilsēta <u>Tuvajos Austrumos</u> , tai ir īpaša nozīme <u>jūdaismā</u> , <u>kristietībā</u> un <u>islāmā</u> .			
SAKRĀLĀ MĀKSLA	Svinīgi rituālu priekšmeti 	Ikonogrāfija un mūzika – baznīcā pie katoļiem dzied dziesmas un spēlē ērģeles. 	Korāna teksts (Kaligrāfija-skaidra un skaista teksta rakstīšana) Arabeska -ģeometrisko formu un augu valsts elementu apvienojums vienotā ornamentā

Skolēna darbs Nr. 3

	JŪDAISMS	KRISTĪTĪBA	ISLĀMS
DIEVS	Viņi pielūdz vienu Dievu, kuru dēvē par Jahvi . Ebreji uzskata, ka Dievu var lūgt jebkurā vietā. Dievs ir viens. Dievs ir labs, taisnīgs.	Dievs ir radījis Visumu un turpina to valdīt. Dievs ir visa esošā sākums un pamats. Dievs ir labs, taisnīgs. Atšķirībā no citām, Dievs ir trīs izpausmēs – Dievs Tēvs, Dievs Dēls un Svētais Gars. To var saprast kā Sauli – tā ir viena, bet dod gaismu un siltumu.	Dievs - Allāhs . Nekas pasaulē nevar notikt bez Allāha atļaujas. Dievs ir radījis Visumu un turpina to valdīt. Katrs tic Dievam, Viņa Enģeļiem , Viņa Grāmatai un Viņa Vēstnešiem.
PASAULE	Pasaule ir Dieva radīta, tā nevar pastāvēt pati par sevi. Pasaulei ir sākums un arī beigas. Laiks šajā pasaulē virzās taisni uz priekšu, nekas šajā pasaulē nenotiek divreiz. Dieva radītā pasaule ir reāla, tajā ir jādzīvo, tā ir jāpēta. Pasaulē eksistē arī ļaunums, kas ir grēka cēlonis. Ar šo ļaunumu var cīnīties - Dievs dod spēkus, lai ļaunumam spētu pretoties.		
CILVĒKS	Cilvēks ir augstākā Dieva radība, viņš ir citādāks nekā visas citas radības. Lai arī cilvēks ir radīts pēc Dieva līdzības, viņš nav dievišķs. Dievs cilvēkam devis vairākas dāvanas - prātu, izvēles brīvību, morāli. Ja cilvēks iedomājas, ka viņš ir Dievs, tad tas jau ir grēks. Grēkā cilvēks atsvešinās no Dieva, tomēr cilvēks cer uz Dieva palīdzību. Cilvēks var tapt izglābts, ja dzīvos pēc Dieva likumiem.		
TEKSTS	Tanahs - veido senākie ebreju reliģiskie teksti, kurus kristieši dēvē par Veco Derību, sarakstīta ivritā . Tanaha vissvētākā un nozīmīgākā daļa ir Tora - piecas grāmatas, kuras Mozus uzrakstījis pēc Dieva teiktā vārda. Talmuds ir paskaidrojums Torai.	Bībele . Bībele ir visizplatītākā grāmata pasaulē. Kristieši atsauca uz Bībeli kā grāmatu, kura iekļauj Veco Derību (grāmatas par jūdu tautas dzīvi un attiecībām ar <u>Dievu</u> pirms <u>Kristus</u> dzimšanas) un Jauno Derību (grāmatas, kuras stāsta par Jēzus Kristus dzīvi, kā arī <u>apustulu</u> vēstules un <u>Jāņa atklāsmes grāmatu</u>).	Korāns islāma galvenais svētais teksts (īstais Korāns ir arābu valodā). To Muhamedam iemācīja enģelis Gabriēls . Hadīti ir reliģiskie teksti, kuros ir pravieša Muhameda teicieni, norādījumi un stāsti par viņu.
AIZSĀCĒJS	Pēc ebreju uzskatiem ebreju tautas ciltstēvs ir Ābrahams . Derību Dievs noslēdza ar Mozu - Dieva izredzēto ebreju tautas izvešanai no Ēģiptes.	Par kristietības pamatlicēju uzskata Jēzu Kristu , ebreju izcelsmes sludinātāju. Viņš ir mesija - glābējs, pestītājs, Dieva izredzētais glābšanas uzdevuma veikšanai.	Pravietis Muhameds . Muhameds kļuva par cienījamu, godīgu un talantīgu tirgotāju, un cilvēku vidū bija pazīstams ar savu gudrību, labsirdību un taisnību.

<p>SIMBOLS</p>	 <p>Dāvida zvaigzne ir jūdaisma simbols, kas sastāv no diviem trijstūriem, kuri kopā veido sešstaru zvaigzni. Tas ir attēlots uz sinagogām, ebreju kapavietām, Izraēlas karoga.</p>	 <p>Krusts tiek uzskatīts par kristietības simbolu, jo Jēzus Kristus, saskaņā ar Jaunajā Derībā un pirmo gadsimtu romiešu un grieķu vēsturnieku rakstīto, tika sist krustā.</p>	 <p>Pusmēness ar piecstaru zvaigzni</p>
<p>DIEVNAMS</p> <p>Kopīgs visiem ir kupols – tas ir kā debesis.</p>	<p>Sinagoga. Vieta, kur notiek lūgšanas, tiek studēta Tora un Talmuds, notiek mācības.</p>	<p>Baznīcas. Baznīca ir celtne, kuras galvenais mērķis ir kalpot par vietu, kur sanākt kopā kristiešu draudzei. Par baznīcu var saukt tikai kristietības sakrālo celtni, citām reliģijām to celtnes tiek apzīmētas ar citiem nosaukumiem: jūdaismā tās ir <u>sinagogas</u>, <u>islāmā</u> — <u>mošejas</u>.</p>	<p>Mošejas. Mošeja ir islāma sekotāju reliģiskā kulta vieta. Mošeju visbiežāk musulmaņi sauc tās oriģinālajā arābu valodas vārdā par masjīd.</p>
<p>GALVENĀ SVĒTVIETA</p>	<p>Raudu mūris, kas īstenībā saucas Rietumu siena. Siena ir no Jeruzalemes tempļa mūra daļa.</p>	<p>Svētā kapa baznīca – Jeruzalemē Vatikāns (Itālija), kur dzīvo Romas pāvests (galvenais katoļiem) Latvijā katoļiem galvenā ir Aglonas bazilika, Latgalē.</p>	<p>Meka. Tur atrodas Harāma mošeja un Kaaba ar Melno akmeni. Musulmaņi visās pasaule malās lūdzās ar seju Mekas virzienā. Un Turcijā ir slavenā mošeja Svētā Sofija (Hagia Sofia) Stambula, Turcija. Es tur biju un redzēju.</p>
<p>SAKRĀLĀ MĀKSLA</p>	<p>Ļoti attīstīta arhitektūra. Ļoti daudz dažādas sinagogas. Dažādas formas un krāsas. Viņiem ir izkopta mūzika. Viņiem patīk svinēt svētkus ar dziesmās un dejām.</p>	<p>Māksla, gleznas. Ikona, jeb svētbilde. Ikona ir svētbilde kristīgajā (galvenokārt pareizticīgo) baznīcā, kurā attēlotas personas vai notikumi, kas tiek uzskatīti par svētiem baznīcas vēsturē. Ikona ir īpašas pielūgsmes priekšmets, kas ietilpst dievkalpošanas dzīvē.</p>	<p>Dievišķais attēlots kā kaligrāfisks teksts – Allāha Vārds, Korāna teksts (Kaligrāfija – skaidra un skaista teksta rakstīšana) Arabeska – ģeometrisko formu un augu valsts elementu apvienojums vienotā ornamentā.</p>

19. pielikums. Izmantoto attēlu saraksts

8. pielikums

Dimitrova, M. *Jesus Christ Just Judge*. Ikona, olu eļļas tempera uz koka, 60 × 40cm. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://marcheladimitrova.wixsite.com/sacredicons/jesus-christ> [Skatīts 2020. gada 15. aprīlī].

Lawrie, C. *Torah*, 2009. Fotogrāfija. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.flickr.com/photos/lawriecate/3370859327> [Skatīts 2020. gada 10. aprīlī].

Mawer, J. *Dor-i-Tilavat*. 2017. Fotogrāfija. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.flickr.com/photos/johnmawer/35938453104/in/album-72157687673235675/> [Skatīts 2020. gada 15. aprīlī].

Prusaczyk, M. *Mosque in Yazd, Iran, Blue Arabesque*. Fotogrāfija. [Tiešsaistē]. Pieejams: https://www.123rf.com/photo_89591441_mosque-in-yazd-iran-blue-arabesque.html [Skatīts 2020. gada 15. aprīlī].

Smakova, K. *The Great Synagogue in Pilsen*, n.d. Fotogrāfija. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://pt.freeimages.com/photo/synagogue-in-pilsen-2-1233404> [Skatīts 2020. gada 10. aprīlī].

10. pielikums

Рублёв, А. *Троица*, 1422.-1427. Ikona, tempera uz koka, 142 × 114 cm. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.tretyakovgallery.ru/events/andrey-rublyev-ikona-svyatoy-troitsy-1422-1427-ikonografiya-i-obraz/> [Skatīts 2020. gada 15. aprīlī].

12. pielikums

Bar-Am, Sh. *The Hurva Sinagogue*, 2013. Fotogrāfija. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.timesofisrael.com/houses-of-prayer-in-the-holy-city/> [Skatīts 2020. gada 15. aprīlī].

BWBIImages. *Church of the Holy Sepulchre*, 2013. Fotogrāfija. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.britannica.com/place/Holy-Sepulchre> [Skatīts 2020. gada 10. aprīlī].

Germain, M. *Blue-Domed Church*, 2008. Fotogrāfija. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.flickr.com/photos/marcelgermain/2929222810> [Skatīts 2020. gada 15. aprīlī].

Hall, M. A. *Praying at the Western Wall*, 2011. Fotogrāfija. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.alanseye.com/Travel/Israel/i-szwfXQR/A> [Skatīts 2020. gada 15. aprīlī].

Islam Ki Dunya. *Hajar-e-Aswad*, Fotogrāfija. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.pinterest.com/pin/683562049682787482/> [Skatīts 2020. gada 10. aprīlī].

Islam Ki Dunya. *Kaaba*. Fotogrāfija. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://islamkidunya.com/?s=kaaba> [Skatīts 2020. gada 10. aprīlī].

Mawer, J. *Mosque of Mohammed Ali*, 2015. Fotogrāfija. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.flickr.com/photos/johnmawer/19144321945/in/pool-islam/> [Skatīts 2020. gada 15. aprīlī].

Nowak, L. *View of Church of the Holu Sepulchre*, 2018. Fotogrāfija. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.istockphoto.com/photo/view-of-church-of-the-holy-sepulchre-gm1045546630-279799303> [Skatīts 2020. gada 10. aprīlī].

Nowak, L. *View of Dome of the Rock in Jerusalem*, 2018. Fotogrāfija [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.istockphoto.com/photo/nice-view-of-dome-of-the-rock-gm1203337065-345815409> [Skatīts 2020. gada 10. aprīlī].

Sarwanto, P. *Al Haram. Mecca at the night time in pilgrime season*, 2012. Fotogrāfija. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.flickr.com/photos/sarwantopuguh/8181226052> [Skatīts 2020. gada 10. aprīlī].

14. pielikums

Drachev, V. The members of *Belarus Olympic team visit a church for a blessing in Minsk*, 2008. Fotogrāfija. [Tiešsaistē]. Pieejams: http://archive.boston.com/bigpicture/2008/07/daily_life_in_belarus.html [Skatīts 2020. gada 10. aprīlī].

Hildesheim, *St. Michael's church – Painted wooden ceiling*, 1230. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.flickr.com/photos/28433765@N07/3923594860> [Skatīts 2020. gada 9. aprīlī].

Michelangelo, *Creation of Adam*, from the ceiling of the Sistine Chapel in the Vatican, Rome, 1508-1512. Freska. [Tiešsaistē]. Pieejams: <http://www.italianrenaissance.org/michelangelo-creation-of-adam/> [Skatīts 2020. gada 9. aprīlī].

True Faith TV. *The chapel veil*. Fotogrāfija. [Tiešsaiste]. Pieejams: <https://churchpop.com/2018/07/28/3-simple-reasons-why-every-woman-should-consider-wearing-a-chapel-veil/> [Skatīts 2020. gada 10. aprīlī].

Изгниание из рая, 1717. Freska. Sv. Jāņa pareizticīgo baznīca Vologdā, Krievija (Церковь Иоанна Предтечи в Рощенье) [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.booksite.ru/fulltext/vyg/olov/24.jpg> [Skatīts 2020. gada 10. aprīlī].

15. pielikums

Dudkevitch, Y. A. *An Israeli man with a yarmulke- kippa featuring a Star of David at the Western Wall in Jerusalem*, 2012. Fotogrāfija. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.timesofisrael.com/s-african-jews-urge-yarmulke-protest-against-anti-semitism/> [Skatīts 2020. gada 9. aprīlī].

Muhi al-Din Lari. *Futuh al-Haramain (Description of the Holy Cities)*, 16.gs. Manuskripts. [Tiešsaistē]. Pieejams: <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/448692> [Skatīts 2020. gada 9. aprīlī].

DOKUMENTĀRĀ LAPA

Diplomdarbs „Reliģisko simbolu un pamatpriekšstatu apguve vidusskolā” izstrādāts
LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgi, izmantoti tikai tajā norādītie
informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ Valērija Frolovičeva
(*paraksts*)

Rekomendēju/nerekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: docents Dr.sc.admin. Andrejs Mūrnieks _____ .20____.
(*paraksts*)

Recenzents: asoc. prof. Dr.paed. Austra Avotiņa

Darbs iesniegts LU PPMF Skolotāju izglītības nodaļā _____ .20____.

Dekāna pilnvarotā persona: metodiķe Inese Ranka, _____
(*paraksts*)

Darbs aizstāvēts Valsts pārbaudījuma komisijas sēdē

____. ____ .20____. protokola nr. _____, vērtējums: _____

Komisijas sekretārs: Austra Avotiņa _____
(*paraksts*)